ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים

127

ינואר עד אפריל 2010

בנק ישראל
חטיבת המחקר

ירושלים, סיון התש"ע • יוני 2010

©

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.

הרוצה לצטט רשאי לעשות כן בתנאי שיציין את המקור.

מס' קטלוגי : 3077510127/9
דפוס איילון, ירושלים

חלק א': סקירת ההתפתחויות השוטפות
ינואר עד אפריל 2010[1]

עיקרי הדברים

בתקופה הנסקרת, ינואר עד אפריל 2010, נמשכה ההתאוששות של המשק הישראלי, במקביל להתאוששות הכלכלה הגלובלית. עם זאת ניכרת התמתנות מסוימת של קצב הצמיחה ביחס למגמת העלייה ששררה במשק בסוף שנת 2009. ההתאוששות משתקפת גם בנתוני המדד המשולב למצב המשק, שעלה ב-6.4 אחוזים (במונחים שנתיים, איור א'-1). התוצר המקומי הגולמי צמח ב-3.3 אחוזים, התוצר המקומי הגולמי העסקי צמח ב-4.8 אחוזים (ברביע הראשון של 2010, במונחים שנתיים), ובמקביל לכך הואץ גידולו של היבוא. התפתחות זו, שנבעה בעיקר מהמשך הגידול של הביקושים המקומיים, החזירה את השימושים לרמתם ערב המשבר. ההשקעה המקומית הגולמית עלתה, כתוצאה מעצירת מגמת הירידה במלאים, וכן עלתה הצריכה הפרטית ללא בני קיימא. עלייה זו של הביקושים המקומיים נבעה מהתגברות הביטחון התעסוקתי, מעליית ערכו של תיק הנכסים של הציבור, מרמת ריבית נמוכה ומציפיות חיוביות בדבר המשך ההתאוששות של הפעילות במשק. יחד עם זאת ירד היצוא - בין השאר בגלל התמתנות ההתאוששות בחלק ממדינות היעד של המשק.

איור א'-1

רמת הפעילות במשק[1], 1998 עד 2010[2]
(מדד, ממוצע 2005=100)

[1] המדד המשולב של בנק ישראל, לרבות המגמה ארוכת הטווח של גידול הפעילות במשק.
[2] מעודכן עד אפריל 2010.

התרחבות הפעילות הכלכלית, שהקיפה את רוב ענפי המשק, עצרה את מגמת ירידתם של המלאים ושיפרה במידה מתונה את מצב התעסוקה, כפי שניכר מהגידול האיטי של מספר המועסקים, שהמשיך לעלות מעבר לרמתו ערב המשבר. עם זאת, ההשקעה בענפי המשק המשיכה לקטון, השכר הריאלי נשאר נמוך, למרות עצירת שחיקתו בתקופה הנסקרת, ושיעור האבטלה נותר גבוה ביחס לרמתו ערב המשבר. התאוששות המשק באה לידי ביטוי גם בעלייה של תקבולי המסים, אף כי בשיעור מתון ביחס למחצית השנייה של שנת 2009. תקבולי המסים היו גבוהים מן התחזית בתקציב המדינה, ולכן הקטינו את הגירעון המקומי ביחס לתוואי העונתי המתיישב עם תקרת הגירעון שנקבעה במסגרת התקציב. מכאן שהגירעון המקומי ממשיך להיות נמוך בהשוואה בין-לאומית, ולא צפויה עלייה משמעותית של יחס החוב לתוצר.

סביבת המחירים בתקופה הנסקרת אופיינה בהתמתנות מסוימת של קצב האינפלציה. למרות זאת, קצב האינפלציה בשנים עשר החודשים האחרונים היה בגבול העליון של יעד האינפלציה, ציפיות האינפלציה עלו לקראת סוף השנה עד לקרבת הגבול העליון של היעד, ומחירי הנכסים (המניות, איגרות החוב והנדל"ן) המשיכו לעלות.

על רקע התפתחויות אלו, וכן על רקע רמתה הנמוכה של הריבית המקומית, ולמרות הציפייה להמשך סביבת ריבית עולמית נמוכה, המשיך בנק ישראל להעלות את הריבית בהדרגה, מרמה של 1 אחוז בינואר עד לרמה של 1.5 אחוזים לחודש אפריל. כן נמשכה בתקופה הנסקרת מגמת הייסוף של שער החליפין הנומינלי האפקטיבי, ובנק ישראל רכש מטבע חוץ.

למרות האינדיקטורים החיוביים למצב המשק בתקופה הנסקרת, המשך ההתאוששות מותנה בהתפתחויות הבין-לאומיות. מידת האיתנות של ההתאוששות הגלובלית תלויה ביכולת של משקים רבים להמשיך ולצמוח ללא

[1] הנתונים המעודכנים זמינים עד 31.5.2010.

ההתערבות הפיסקלית והמוניטרית שננקטה בהתמודדות עם המשבר. העלייה המהירה בהיקף החוב של מדינות מסוימות מעיבה על המשך מגמת הצמיחה העולמית, לנוכח חששות שמשבר החוב יזלוג למדינות נוספות. חששות אלו גברו בסוף התקופה הנסקרת, לאחר הורדת דירוג האשראי של ספרד ופורטוגל ולמרות הסיוע ליוון, והם מעצימים את אי הוודאות לגבי המשך ההתאוששות של הכלכלה העולמית בכלל ושל המשק הישראלי בפרט.

הפעילות הריאלית המצרפית[2]

האומדנים הראשונים של החשבונות הלאומיים לרביע הראשון של 2010 (לוח א'-3) מצביעים על המשך הצמיחה. **התמ"ג** עלה ב-3.3 אחוזים, והתמ"ג העסקי עלה ב-4.8 אחוזים. המשך גידולו של התמ"ג, שלווה בגידול מואץ של היבוא, מבטא את המשך ההתאוששות של הביקושים, שהובלו בתקופה הנסקרת על ידי גידול הביקושים המקומיים, ומשקף את החזרה של השימושים לרמתם ערב המשבר. בעוד שהתמ"ג והצריכה הפרטית ירדו אך מעט בעקבות המשבר, והיבוא והיצוא התקרבו בתקופה הנסקרת לערכיהם ערב המשבר, ההשקעה בנכסים קבועים נותרה נמוכה.

הצריכה הפרטית המשיכה לגדול בתקופה הנסקרת, אף כי בקצב נמוך יותר מאשר ברביעים הקודמים. התמתנות זו נובעת מירידה של 18 אחוזים בצריכת מוצרים בני קיימא, בעוד שבצריכה ללא בני קיימא נמשך גידול מואץ ביחס למחצית השנייה של 2009 (4.7 אחוזים). המשך העלייה בצריכה הפרטית ללא בני קיימא מתיישב עם התגברות הביטחון התעסוקתי, עם עליית ערכו של תיק הנכסים של הציבור, עם הריבית, שעל אף העלאה קלה במהלך התקופה מוסיפה להיות נמוכה ולעודד את הפעילות הריאלית, ועם הציפיות החיוביות של הצרכנים בדבר המשך ההתאוששות של הפעילות במשק, ציפיות המתבטאות גם במדד אמון הצרכנים. התמתנות קצב הגידול של צריכת מוצרים בני קיימא, שהובלה על ידי ירידה חדה של רכישות כלי רכב אישיים (31 אחוזים), ובאה לידי ביטוי גם בהתמתנות הגידול הכולל של יבוא מוצרים בני קיימא, יכולה לנבוע בחלקה מהקדמת רכישות של כלי תחבורה לרביעים הקודמים, לפני כניסתה-לתוקף של העלאת שווי השימוש בכלי רכב חדשים בהחכרה (ליסינג) בתחילת 2010.

ההשקעה המקומית הגולמית גדלה, עקב עצירת הירידה של המלאים בסוף 2009, בעוד שההשקעה בנכסים קבועים נותרה כמעט ללא שינוי. על אף העצירה בירידת המלאים בתקופה הנסקרת - שמסמנת תפנית חיובית, בהיותה מלווה בעליית היבוא של מוצרי השקעה וחומרי גלם - ועל אף עלייה קלה של ההשקעה בבנייה שלא למגורים, ההשקעה בענפי המשק טרם החלה להתאושש, והיא עדיין נמוכה בכ-16 אחוזים מרמתה ערב המשבר. זאת למרות ציפיות להמשך הצמיחה, והקלה במצוקת האשראי, כפי שעולה מסקר הציפיות בתעשייה וכן מהמשך הירידות בפרמיות הסיכון של המגזר העסקי (איור א'-15). עם זאת הוסיפה וגדלה ההשקעה בבנייה למגורים, המשך למגמה של השנים האחרונות, בעקבות המשך גידול הביקוש לדירות מגורים.

יצוא הסחורות והשירותים (למעט יהלומים) ירד בתקופה הנסקרת - תוצאת ירידה חדה של יצוא השירותים, בעוד שיצוא הסחורות נותר כמעט ללא שינוי. כמו כן ניכרת עלייה חדה, כ-22 אחוזים, של **יבוא הסחורות והשירותים** (למעט יבוא ביטחוני, אניות, מטוסים ויהלומים), שהובלה על ידי עלייה ביבוא הסחורות. היצוא והיבוא של השירותים אמנם לא ירדו משמעותית במשבר, אך בתקופה הנסקרת הם טרם חזרו לרמות של ערב המשבר. לעומתם היצוא והיבוא של הסחורות, שירדו במידה ניכרת במשבר, אולם התאוששו במהירות, משקפים במידה רבה את המשך מגמת הצמיחה של המשק בתקופה הנסקרת. עם זאת ניכרת התמתנות מסוימת של העלייה ביצוא הסחורות, הנובעת מירידה מסוימת בביקושי מדינות היעד של המשק ומהמשך הייסוף של שער החליפין הריאלי בתקופה הנסקרת.

הצריכה הציבורית, שעלתה עלייה משמעותית מתחילת שנת 2009, המשיכה לעלות בתקופה הנסקרת בקצב מואץ (8.2 אחוזים). עם זאת הצריכה הציבורית ללא יבוא ביטחוני ירדה ברביע הנסקר ב-4.4 אחוזים.

[2] נתוני החשבונות הלאומיים בסקירה כולה הם במונחים שנתיים ובניכוי עונתיות.

הפעילות הריאלית הענפית[3]

ענפי התעשייה, שהם הענפים העיקריים שנפגעו במשבר, המשיכו להתאושש בתקופה הנסקרת, אך רמת הפעילות בהם עדיין נמוכה מאשר ערב המשבר. הדבר מתבטא בסך הייצור ובמספרי משרות השכיר ושעות העבודה בתעשייה (איור א'-2), למרות ירידה קלה במספר המועסקים. הייצור עלה בכל רמות הטכנולוגיה, אולם כאשר בוחנים את החלוקה הענפית, ניכרת שונות גדולה: בענף הכימיקלים עלה הייצור בשיעור של 65 אחוזים, בענפים מוצרי מתכת ומתכת בסיסית הוא עלה ב-26 אחוזים ו-44 אחוזים, בהתאמה, ואילו בענף הרכיבים האלקטרוניים נרשמה ירידה של 36 אחוזים. הירידות בייצור נבעו בחלקן מירידת הביקושים העולמיים, שכן בענפים אלו פחת גם היצוא[4]: ערכו הדולרי של יצוא ענפי הכימיה עלה ב-21 אחוזים, יצוא מוצרי המתכת הבסיסית עלה ב-23 אחוזים, בעוד שבענף הרכיבים האלקטרוניים והמחשבים ירד היצוא ב-23 אחוזים. הירידות בענף הרכיבים האלקטרוניים - הן הן בייצור והן ביצוא - נבעו בחלקן מפתיחת מפעל "אינטל" בתחילת שנת 2009, שהפעילות בו החלה להתמתן לקראת סוף השנה.

נתוני יבוא הסחורות מצביעים על עלייה ביבוא חומרי הגלם ומוצרי ההשקעה, שעשויה לבשר התאוששות נוספת של הייצור התעשייתי ברביע הבא. האופטימיות מתבטאת גם בסקר החברות ובסקר הציפיות בתעשייה. עם זאת עולה מסקרים אלה כי רוב גידולו של הייצור התעשייתי הופנה לשווקים המקומיים, בעוד שהציפייה היא להתרחבות עתידית שתנבע מגידול הביקושים העולמיים. לפיכך, ומאחר שכ-40 אחוזים מהייצור בענף מופנים לחו"ל, המשך התאוששותו תלוי משמעותית בהתפתחויות העולמיות.

ענפי המסחר והשירותים התאפיינו במגמה של התרחבות מואצת ביחס לתקופה הקודמת, והפעילות בהם חזרה להיקפים שלפני המשבר, כפי שעולה ממדדי הפדיון הענפיים. במסחר הקמעוני הייתה האצה (איור א'-2), שמצביעה על ציפיות להתרחבות הצריכה הפרטית, בעוד שהמסחר הסיטוני המשיך לצמוח בקצב יציב (11 אחוזים). גם בענפי השירותים נמשכה ההתרחבות, והובלה על ידי התרחבות הפעילות בשירותים העסקיים (25 אחוזים), שהפדיון בהם הוא חלק גדול מהפדיון של ענפי המסחר והשירותים. כמו כן ניכרת האצה בענף שירותי האירוח והאוכל (עלייה של 15

איור א'-2

הייצור התעשייתי[1] (מדד, ממוצע 2004=100), 2005 עד 2010

הייצור התעשייתי לפי עתירות הטכנולוגיה[1]
(מדד, ינואר 2007=100)

המסחר הקמעוני המאורגן[2]
(מדד, ממוצע 2002=100)

[1] מנוכה עונתיות. מעודכן עד מארס 2010.
[2] מנוכה עונתיות. מעודכן עד אפריל 2010.

[3] נתוני הפעילות הריאלית הענפית הם במונחים שנתיים ובניכוי עונתיות (לוח א'-4).

[4] נתוני יצוא הסחורות הם במונחים רבעוניים ובניכוי עונתיות.

אחוזים) - עדות להמשך ההתבססות של תחושת הביטחון הכלכלי בציבור.

נמשכת עלייה בפעילות ענף התיירות, המתבטאת בהמשך העלייה בכניסות התיירים, וכן בלינות של תיירים וישראלים (15 אחוזים ו-10 אחוזים, בהתאמה, איור א'-3). מנתוני מספר הלינות עולה שתיירות הפנים לא נפגעה במידה משמעותית מהמשבר, בעוד שתיירות החוץ הצטמצמה מאוד, וטרם שבה לממדיה ערב המשבר. ייתכן שלייסוף החד בעקבות המשבר יש חלק בהסבר לכך. נתוני ארגון התיירות העולמית (UNWTO) מעידים אף הם על המשך מגמת הגידול של מספר התיירים ברחבי העולם בתקופה הנסקרת, אף כי היא עדיין נופלת מרמתה ערב המשבר. התאוששות הענף מצביעה אף היא על אופטימיות בקרב הצרכנים בארץ ובעולם.

איור א'-3

ענף המלונאות - לינות תיירים וישראלים[1], 2005 עד 2010

[1] מנוכה עונתיות. מעודכן עד אפריל 2010.

פעילות הבנייה, כפי שהיא מתבטאת בהשקעה הכוללת בענף, התרחבה בתקופה הנסקרת. רוב הגידול נבע מהתרחבות ההשקעה בבנייה שלא למגורים, שהצטמצמה משמעותית במשבר, בעוד שהשקעה בבנייה למגורים הוסיפה לגדול במתינות, המשך למגמת עלייתה מאז שנת 2004. התרחבות הפעילות בתקופה הנסקרת נתמכת גם על ידי עלייה קלה של מספר היתרי הבנייה בסוף שנת 2009, ומשתקפת גם בדיווח של חברות הבנייה בסקר החברות.

עוד עולה מסקר החברות, שהענף ממשיך לסבול ממגבלה של היצע הקרקעות; משמע שלעת עתה לא נראה שינוי משמעותי בתחום זה, למרות המאמצים המוגברים של מינהל מקרקעי ישראל ומשרד השיכון להאיץ את קצב שיווק הקרקעות והעלייה החדה בעסקות הבנייה שאושרו על ידי מינהל מקרקעי ישראל ואמורות להשפיע על היצע הקרקעות בעוד כשנתיים. הביקוש לדירות מגורים ממשיך לעלות, ככל הנראה בהשפעת ריבית המשכנתאות הנמוכה, ולמרות העלאת הריבית המוניטרית ברביע הנסקר. חוסר היכולת של צד ההיצע לענות על עליית הביקושים מתבטא בהמשך עלייתם של מחירי הדירות (ב-3.6 אחוזים בחודשים ינואר ופברואר, איור א'-4) אמנם בשיעור נמוך מאשר בשני הרביעים הקודמים - חלקה עקב השפעה עונתית.

איור א'-4

מספר התחלות הבנייה וסיומי הבנייה[1] והמחיר היחסי של הדירות[2], 2005 עד 2010

(יחידות דיור בחודש)

[1] נתונים מקוריים, מעודכנים עד פברואר 2010.
[2] מדד מחירי הדירות בבעלות הדיירים יחסית למדד המחירים לצרכן. (ינואר 1998=100).
מעודכן עד פברואר 2010.

שוק העבודה[5]

ההתאוששות בשוק העבודה נמשכה בתקופה הנסקרת, אך ניכרת התמתנות מסוימת של קצב ההתאוששות. המשך הגידול המתון של הביקוש לעובדים הביא להתרחבות מדודה בתעסוקה ולעליית השכר הנומינלי (איור א'-5). מספר המועסקים עלה ב-0.2 אחוז, ועבר את רמתו ערב המשבר. עם זאת ניכר שעיקר העלייה נבעה מעליית מספר המועסקים במשרה חלקית, דבר המסביר את ההאצה במספר משרות השכיר (עלייה של 0.9 אחוז). התמתנות זו של העלייה במספר המועסקים אף עצרה את מגמת העלייה של שיעור התעסוקה (מסך האוכלוסייה בגיל העבודה), מגמה שהחלה במחצית השנייה של 2009. התמתנות ההתאוששות של התעסוקה ניכרת גם בהמשך מגמת הירידה האיטית, 0.1 אחוז, בשיעור האבטלה (מכוח העבודה) שהגיעה ל-7.2 אחוזים, לעומת 5.9 אחוזים ערב המשבר, ובעלייה מתונה יותר של מאזן התעסוקה[6]. גידול הביקוש לעובדים הביא גם לעלייה של 1.1 אחוזים בשכר הנומינלי, וכן עלה - לראשונה - השכר הריאלי, ב-0.9 אחוז (איור א'-6). עם זאת הוא עדיין נמוך ב-6 אחוזים מרמתו ערב המשבר.

ניתוח ברמה הענפית על פי נתוני סקר כוח אדם מלמד שהתרחבות התעסוקה בתקופה הנסקרת בלטה בעיקר בענף הבנקאות והמוסדות הפיננסיים, בשירותי התחבורה האחסנה והתקשורת ובשירותי הבריאות הסעד והחינוך – ענפים שבהם התעסוקה לא ירדה משמעותית בתקופת המשבר. לעומתם בתעשייה, שהפעילות בה טרם חזרה לממדיה ערב המשבר, נמשכה הירידה של מספר המועסקים, ואילו מספר משרות השכיר המשיך לעלות עלייה מתונה, המשך למגמה שהחלה במחצית השנייה של 2009. בענפי התעשייה שכמעט לא נפגעו במשבר, בעיקר כימיקלים, מוצרי מזון, טבק ומשקאות, נשמרה רמת תעסוקה גבוהה יחסית, בעוד שברוב האחרים ניכרה ירידה. השוואה בין שיעורי השינוי ברמת הפעילות לשיעורי השינוי ברמת

[5] נתוני הביטוח הלאומי (מספר משרות השכיר, השכר הריאלי והנומינלי) מתייחסים לחודשים ינואר ופברואר 2010, ואילו נתוני סקר כוח האדם (מספר המועסקים) מתייחסים לרביע הראשון של 2010. כל הנתונים הם במונחים רבעוניים ובניכוי עונתיות (לוח א'-5).

[6] מספר איושי המשרות לעומת מספר פליטות העובדים.

איור א'-5

שוק העבודה[1], 2005 עד 2010

[1] נתונים רבעוניים מנוכי עונתיות. מעודכן עד מארס 2010.

התעסוקה ברביע הנסקר לעומת קודמו לא מצביעה על קשר ברור בין המשתנים - כנראה בגלל תגובה איטית של שוק העבודה להתאוששות הפעילות העסקית. על איטיות התגובה של שוק העבודה מצביעים גם ממצאי סקר החברות, שלפיהם במרבית הענפים מאזן הנטו[7] של רמת הפעילות היה גבוה פי 2.5-2 ממאזן הנטו של גיוס העובדים (להוציא את ענף השירותים העסקיים, שבו מאזן הנטו של רמת הפעילות תואם את זה של גיוס העובדים).

[7] מאזן הנטו הוא ההפרש בין שיעור החברות והעסקים שדיווחו על גידול לבין שיעורן של אלה שדיווחו על ירידה.

איור א'-6

השכר הריאלי למשרת שכיר[1], 2005 עד 2010
(ש"ח, במחירי 2004)

[1] מנוכה עונתיות. מעודכן עד פברואר 2010.

איור א'-7

מדד עלות העבודה הנומינלית ליחידת תוצר
(גולמי) במגזר העסקי,
2005 עד 2009[1]
(ממוצע 1997=100)

[1] נתונים רבעוניים מנוכי עונתיות. מעודכן עד דצמבר 2009.
[2] העלות ליחידת תוצר היא המנה מחלוקת עלות העבודה בתוצר.

הממשלה

תקבולי המסים הוסיפו לעלות ברביע הראשון של 2010, אף כי בקצב מתון יחסית לעלייתם במחצית השנייה של 2009. בניכוי שינויי חקיקה והכנסה חד-פעמית, סך ההכנסות ממסים גבוהות ב-11 אחוזים מאשר בתקופה המקבילה ב-2009, גידול המבטא שיעורי עלייה זהים של ההכנסות מהמסים הישירים והעקיפים. יחד עם זאת, תקבולי המסים עדיין גבוהים מאשר בתחזית שבתקציב המדינה. מאחר שההוצאות המקומיות ללא אשראי, בארבעת החודשים הראשונים של 2010, תואמות את התוואי העונתי של התקציב, הרי שלפי ביצוע התקציב בתקופה הנסקרת צפוי הגירעון לשנת 2010 להיות נמוך מתקרתו בתקציב (העומדת על 5.5 אחוזים). בתקופה הנסקרת היה הגירעון המקומי אמנם נמוך מאשר בתקופה המקבילה אשתקד (3.2 מיליארדי ש"ח, לעומת 6.6 מיליארדים), אך עדיין גבוה מזה של השנים 2005-2008, שבהן התקציב היה בעודף בתקופה זו (לוח א'-6 ואיור א'-8). הגירעון המקומי

איור א'-8

ההכנסות וההוצאות השוטפות של הממשלה,
2005 עד 2010
(ממוצע חודשי נע של 12 חודשים)

[1] מעודכן עד אפריל 2010.
[2] מעודכן עד מארס 2010.

ממשיך להיות נמוך בהשוואה בין-לאומית, ולא צפויה עלייה משמעותית של יחס החוב לתוצר. זאת בניגוד לרוב המדינות המפותחות, שבהן נדרשת התאמה פיסקלית משמעותית (לוח א'-1).

לוח א'-1: המאזן הפיננסי של הממשלות
(אחוזי תוצר)

	כל מדינות OECD	גוש האירו	יפן	ארצות הברית	ישראל
2005	-2.7	-2.6	-6.7	-3.3	-4.7
2006	-1.2	-1.4	-1.6	-2.2	-2
2007	-1.2	-0.6	-2.4	-2.8	-1.5
2008	-3.3	-2	-2.1	-6.5	-3.1
2009	-7.9	-6.3	-7.2	-11	-5.8
תחזית לשנת 2010	-7.8	-6.6	-7.6	-10.7	-5
תחזית לשנת 2011	-6.7	-5.7	-8.3	-8.9	-4.7

המקור: OECD Database. (הנתון של ישראל על פי מקור זה לא זהה לנתון על פי נתוני החשבונאות הלאומית של הלמ"ס בגלל שוני בהגדרות בין שני המקורות.)

איור א'-9

סחר החוץ[1] ומדד סחר המשולש[2], 2005 עד 2010

[1] ללא אניות ומטוסים, יהלומים ודלק. נתונים מנוכי עונתיות. נתוני סחר החוץ מעודכנים עד אפריל 2010.
[2] נתוני מדד הסחר המשולש מעודכנים עד מארס 2010. מדד סחר המשולש הוא שקלול של נתוני הסחר של ארה"ב גרמניה ויפן. מדד הסחר המשולש - שנת הבסיס = 1998.

החשבון השוטף[8]

הגירעון המסחרי גדל ברביע הנסקר - תוצאת התמתנות קלה בקצב הגידול של יצוא הסחורות והאצה בקצב הגידול של יבוא הסחורות (איור א'-9) - והסתכם ב-2.6 מיליארד דולרים. זאת על רקע ייסוף של שער החליפין הריאלי האפקטיבי בשיעור חד יותר מאשר ברביע קודם (איור א'-13).

ההאצה בגידול ערכו הדולרי של היבוא מבטאת בעיקר את הגידול המואץ של יבוא חומרי הגלם, יבוא הדלק ויבוא מוצרי ההשקעה[9], והיא הקיפה את רוב רכיביהם. לעומת זאת ירד ב-7 אחוזים יבוא מוצרי הצריכה של בני קיימא, ירידה שנבעה בחלקה משינויים בשווי השימוש בכלי רכב חדשים.

[8] נתוני סחר החוץ (לוח א'-7), הנקובים בדולרים שוטפים במונחים רבעוניים ובניכוי עונתיות, מתייחסים לנתוני היבוא והיצוא של סחורות ללא אניות, מטוסים ויהלומים בארבעת החודשים הראשונים של 2010. הם וכוללים רק את הסחורות שעברו במכס.

[9] נתוני יבוא מוצרי ההשקעה על פי נתוני סחר החוץ אינם תואמים את נתוני החשבונאות הלאומית בתקופה הנסקרת.

הערך הדולרי של יצוא הסחורות עלה בקצב מתון ביחס לתקופה הקודמת. זאת, בין השאר, בהשפעת שינויים מהירים יחסית שחלו במהלך התקופה בהרכב היצוא של ישראל למדינות היעד השונות, שינויים שהשפיעו גם על הרכבו הענפי. הרקע לשינויים אלו הוא שוני בין המדינות הן בהשפעת המשבר העולמי עליהן והן בתוואי ההתאוששות ממנו. בולטת בעיקר התייצבות היבוא של אירופה בתקופה הנסקרת, אחרי התחלה של התאוששות במחצית השנייה של 2009 - לעומת המשך עליות מתונות בארה"ב ובאסיה - התייצבות שניכרת בהתמתנות העלייה של היצוא הישראלי ליעד זה (איור א'-10).

משקל יצוא הסחורות של ישראל למדינות דרום אירופה (יוון, פורטוגל, ספרד ואיטליה), אזור המצוי בלב המשבר, הוא אמנם נמוך, 6.6 אחוזים[10], אך להתמתנות קצב ההתאוששות בכל גוש האירו בעטיו של המשבר באותן מדינות יכולות להיות השלכות רחבות על היצוא של המשק הישראלי למדינות הגוש. השלכות אלו, כוללות השפעה ישירה של ירידת הביקושים של אירופה על היצוא הישראלי והשפעה עקיפה של ייסוף שער החליפין הנומינלי מול האירו

[10] כאחוז מסך הסחורות והשירותים האחרים (הכוללים את יצוא התוכנה ושירותי טכנולוגיה עילית נוספים) יצוא זה עומד על 5.2 אחוזים.

לוח א'-2: חשיפת היצוא של המשק הישראלי לשוק האירופי

	משקל הענף ביצוא של ישראל לעולם (1)	משקל הענף ביצוא של ישראל לאירופה (2)	התלות של (יצוא) הענף בשוק האירופי (2/1)	חשיפת הענף למתחרים האירופיים – היתרון היחסי של היצואנים האירופים[1]
	(אחוזים)			
כימיקלים (ללא תרופות)	15	17	גבוהה (1.1)	גבוהה מאוד (1.4)
תרופות	12	6	נמוכה מאוד (0.5)	גבוה (2.0)
מכונות ומכשירים מכניים	24	23	ניטרלית (0.9)	גבוהה (1.2)
תעשייה	17	21	גבוהה מאוד (1.3)	ניטרלית (1.0)
מינרלים	9	10	גבוהה (1.2)	נמוכה מאוד (0.3)
מכשירים רפואיים ואופטיים	8	7	ניטרלית (0.8)	גבוהה מאוד (1.4)
בעלי חיים צמחים ומזון	7	11	גבוהה מאוד (1.5)	ניטרלית (0.9)
כלי טיס, שיט ורכב	5	1	נמוכה מאוד (0.3)	גבוהה (1.3)
אחר	3	3	ניטרלית (0.9)	נמוכה (0.7)
סה"כ	100	100		

[1] היתרון היחסי של אירופה בענף מחושב כיחס שבין חלקו של הענף בסך היצוא האירופאי לעולם לבין משקלו בסחר העולמי (ללא הסחר האירופי הפנימי).

המקור: IFS, EUROSTAT, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

על כושר התחרות של היצואנים הישראלים. הן התבטאו כבר בתקופה הנסקרת בירידת היצוא ליוון ולאירלנד.

היצוא של ישראל חשוף מאוד לשוק האירופי: 33 אחוזים מסך היצוא של הישראלי (ללא יהלומים) מיועדים לאירופה, שיעור גבוה בהרבה מזה של יתר מדינות העולם (21 אחוזים). ירידת הביקוש האירופי יכולה לפגוע במידה מסוימת בענפים המעורבים והמסורתיים, כגון ענף המכונות והציוד[11], שכן השוק האירופי הוא היעד המרכזי שלהם (לוח א'-2). פגיעה מסוימת תתכן גם בענפים כימיקלים (ובכללם תרופות) ומכשירים רפואיים ואופטיים, המהווים כ-60 אחוזים מהיצוא הישראלי. בענפים אלה מדינות אירופה נהנות מיתרון יחסי בולט (לוח א'-2). זה יכול לגדול בשל ייסוף בשער החליפין הנומינלי מול האירו, אשר יכול לפגוע בכושר התחרות של יתר היצואנים בעולם – ובכללם היצואנים הישראלים. שינויים אלה כבר החלו להתבטא בתקופה הנסקרת בשינוי נתחי היצוא לאירופה בסך היצוא של המשק בכל אחד מהענפים: בענף המכונות והציוד נתח השוק לאירופה ירד מ-31, ל-28 אחוזים, ובכך חזר לערכו ערב המשבר. בענף המכשירים הרפואיים והאופטיים נתח השוק ירד מ-28 אחוזים בתקופה קודמת ומ-26 אחוזים ערב המשבר ל-20 אחוזים, ובענף הכימיקלים הנתח אמנם עלה בתקופה הנסקרת, אולם בשלושת החודשים האחרונים הוא ירד מ-27 אחוזים בתקופה הקודמת ומ-26 אחוזים ערב המשבר ל-23 אחוזים.

איור א'-10

יצוא הסחורות של ישראל לפי יעדים מרכזיים[1], 2005 עד 2010

[1] מנוכה עונתיות. הנתונים של ארה"ב לא כוללים את מפעל אינטל ויצוא היהלומים. מעודכן למארס 2010.

[11] היצוא שלו הוא חלק מהיצוא התעשייתי.

לוח א'-2 להלן מציג את חשיפת המשק הישראלי לאירועים באירופה. הטור השלישי מראה אילו ענפים מייצאים לאירופה באחוזים גבוהים (יחסית לשאר העולם): חשיפת היצוא של תעשייה ובעלי חיים, צמחים ומזון גבוהה יחסית, ואילו החשיפה ביצוא תרופות נמוכה. הטור האחרון מנתח את מידת החשיפה של הענפים למתחרים אירופיים שפיחות באירו משפר את מעמדם היחסי - בעיקר יצוא הכימיקלים, המכשירים הרפואיים והאופטיים והתרופות.

איור א'-11

היצוא התעשייתי הישראלי של טכנולוגיה עילית לארה"ב והיבוא המקביל של ארה"ב מהעולם[1,2], 2005 עד 2010
(מיליארדי דולרים לרביע)

[1] מעודכן עד מארס 2010.
[2] מנוכה עונתיות.

המדיניות המוניטרית

במהלך התקופה הנסקרת התמתן קצב עליית המחירים בשוק המקומי (לוח א'- 9 ואיור א' -12): מינואר עד אפריל נשאר מדד המחירים לצרכן יציב, יציבות המשקפת בעיקרה גורמים עונתיים, בעיקר של מחירי ההלבשה וההנעלה, אך נובעת גם מפעולות הממשלה - הפחתת המע"מ וביטול היטל הבצורת והוזלת תעריפי החשמל - וכן מבטאת את התמתנות עלייתם של מחירי האנרגיה והדיור. מדד המחירים לצרכן המנוכה מעונתיות עלה בשיעור מצטבר של 0.3 אחוז. קצב האינפלציה השנתי (בשנים עשר החודשים האחרונים) היה בגבול העליון של יעד האינפלציה. קצב זה הושפע בעיקר מעליית מחירי האנרגיה והדיור ומעליות המחירים שנבעו מהתערבות ממשלתית במהלך 2009. כמו כן נמשכה בשוק רמה גבוהה יחסית של ציפיות האינפלציה לשנה, הן על פי החזאים והן על פי שוק ההון, כך שהאינפלציה הצפויה קרובה לגבול העליון של יעד האינפלציה. בתקופה הנסקרת עלו מחירי הנכסים, ובכללם המניות, הדירות ואיגרות החוב הצמודות למדד (במיוחד איגרות החוב הקונצרניות), עלייה המשקפת בחלקה את התאוששות הכלכלה והצפי להמשכה, אך גם את הריבית הנמוכה על פיקדונות נטולי סיכון, תוצאת רמתה הנמוכה של ריבית בנק ישראל. הבנקים המרכזיים במשקים העיקריים בעולם צפויים להתמיד ברמת ריביות נמוכה במהלך 2010. על רקע זה, על רקע הריבית הנמוכה במשק ולנוכח המשך ההתאוששות המקומית והעולמית, נמשך בתקופה הנסקרת תהליך העלאה הדרגתית של ריבית בנק ישראל. בחודש ינואר העלה בנק ישראל את הריבית ב-0.25 נקודת אחוז, לרמה של 1.25 אחוזים, בחודשים פברואר ומארס הותיר אותה ללא שינוי, ובאפריל העלה אותה שוב ב-0.25 נקודת אחוז, לרמה של 1.5 אחוזים.

בתקופה הנסקרת נמשכה מגמת הייסוף של שער החליפין הנומינלי האפקטיבי, על רקע העודף בחשבון השוטף של מאזן התשלומים ופער הריביות בין ישראל למדינות אחרות. בנק ישראל רכש בינואר מטבע חוץ בהיקף של

איור א'-12

האינפלציה ב-12 החודשים האחרונים, הציפיות לאינפלציה ויעד האינפלציה[1], 2004 עד 2010

[1] מעודכן עד אפריל 2010.
הציפיות לאינפלציה ל-12 החודשים האחרונים מחושבות לפי נתוני חטיבת המחקר. הקווים האופקיים מציינים את יעד האינפלציה.

איור א'-13

שער החליפין הנומינלי של השקל מול האירו ומול הדולר[1], 2005 עד 2010

שער החליפין הנומינלי של השקל מול הדולר ושער החליפין האפקטיבי הריאלי[1], 2005 עד 2010

[1] מעודכן עד אפריל 2010.

שער החליפין האפקטיבי הריאלי הוא ממוצע גיאומטרי משוקלל (לפי היקף הסחר) של שערי החליפין של השקל מול 28 מטבעות המייצגים את 38 שותפות הסחר העיקריות של ישראל בניכוי הפער בשיעורי האינפלציה בין ישראל למדינות אלו.

איור א'-14

מדדי מניות נבחרים בארץ ובעולם, 2003 עד 2010

[1] מעודכן עד אפריל 2010.

1,573 מיליוני דולרים, בפברואר בהיקף של 200 מיליוני דולרים, במארס - בהיקף של 500 מיליוני דולרים ובאפריל של 2,525 מיליוני דולרים.

איור א'-15

הפער בין ממוצע משוקלל של תשואות אג"ח החברות הצמודות למדד לבין תשואות האג"ח הממשלתיות "גליל" לפי ענפים[1], 2007 עד 2010

[1] מעודכן עד אפריל 2010.

הכלכלה העולמית

הכלכלה העולמית צמחה ברביע הראשון של שנת 2010 בקצב מהיר ממה שהיה צפוי לנוכח חומרת פגיעתו של המשבר. ההתאוששות אכן מורגשת באופן גלובלי, אך אינה מקיפה את כל המדינות באותה מידה: במדינות המפותחות הצמיחה איטית ונשענת על התערבות מוניטרית ופיסקלית מסיבית, שמגדילה את החובות הממשלתיים ומעיבה על המשך הצמיחה; לעומת זאת במדינות המתפתחות הצמיחה מונעת בעיקר על ידי ביקושים מקומיים גוברים, ולכן היא ככל הנראה יציבה יותר מאשר במדינות המפותחות. על רקע זה, ולמרות העלייה בפעילות העולמית, המשתקפת במדדים האחרונים, החליטה קרן המטבע הבין-לאומית להעלות רק במעט את תחזית הצמיחה של התוצר העולמי מינואר. לפי תחזית זו התוצר העולמי צפוי לגדול בשנת 2010 ב-4.25 אחוזים.

הפערים בהתאוששות בין המדינות עיקרם בין קבוצת המדינות המתפתחות לקבוצת המפותחות, אך גם בתוך קבוצות אלה השונות גבוהה. ארה"ב צומחת מהר יותר מאשר גוש האירו ויפן, בין השאר בגלל המדיניות הפיסקלית והמדיניות המוניטרית המרחיבות יותר. מכאן שנתוני הצריכה הפרטית וקצב גידול המלאים בארה"ב חיוביים יותר מאשר ברוב מדינות אירופה. ואולם, לא ברור עד כמה המגמות האלה הן בנות קיימא. יתר על כן, שיעורי האבטלה הגבוהים, החולשה בשוק הנדל"ן, מצוקת האשראי ומצבם של בנקים רבים, שמוסיף להיות שברירי, מעיבים על המשך הצמיחה הן בארה"ב והן של באירופה. על רקע זה הגירעונות בתקציב מוסיפים לתפוח, ויחסי החובות הציבוריים לתוצר ממשיכים לגדול במהירות יחסית, במיוחד בחלק ממדינות גוש האירו. ואולם, התחזית המעודכנת של OECD מצביעה על התייצבות הגירעונות הממשלתיים בשנת 2010 ברמה הגבוהה של 2009 ועל ירידה של הגירעונות בשנת 2011, בייחוד בארה"ב; זאת כתוצאה מעלייה בפעילות הכלכלית, וכן מהפעלתן של תוכניות קונסולידציה פיסקלית (לוח א'-1). בגוש זה יש חשש להתדרדרות במשקים שכבר מתאוששים בעקבות אלה השרויים במשבר. ביפן ניכרת התאוששות מסוימת של הביקושים המקומיים והיצוא, אולם בעיית הדפלציה ושיעור החוב הגבוה ממשיכים להעיב על המשך הצמיחה של כלכלתה.

לעומת אלה מאופיינות רוב המדינות המתפתחות בהתאוששות מהירה יחסית, ומדינות באסיה הן המובילות את הצמיחה. ברוב מדינות אסיה התוצר אף עבר את הרמות שלפני המשבר ומתקרב לרמת התוצר הפוטנציאלי. כל זאת עקב התאוששות מהירה של היצוא, כניסת הון זר, התגברות הביקושים המקומיים ויחס חוב נמוך, שאיפשר מדיניות אנטי-מחזורית אפקטיבית בזמן המשבר. סין נהנית אף היא מצמיחה מהירה מאוד ומנתוני מקרו טובים. עם זאת יש בה חשש לאינפלציה גבוהה ולהיווצרות בועה בשוק הנדל"ן.

בסוף התקופה הנסקרת התגברו החששות מזליגת משבר החוב למדינות נוספות, לנוכח הורדת דירוגי האשראי של ספרד ופורטוגל ולמרות הסיוע ליוון. החובות הכבדים של מדינות נוספות באיחוד האירופי והתלות ההדדית החזקה ביניהן עלולים לערער את אמון המשקיעים ביציבות גוש האירו כולו, ומעמידים בסימן שאלה את המשך ההתאוששות של הכלכלה העולמית בכלל ושל המשק הישראלי בפרט.

לוח א'-3: חשבונאות לאומית, 2009 ו-2010
(שיעור השינוי באחוזים, במחירים קבועים, במונחים שנתיים בניכוי עונתיות)

		כל רביע לעומת קודמו					III/2009		
		2009				2010			
	2009[1,2]	I	II	III	IV	I	לעומת הרביע הקודם	לעומת הרביע המקביל אשתקד[2]	החודש האחרון שלגביו יש נתון
התוצר המקומי הגולמי	0.7	-2.7	1.2	3.6	4.8	3.3	3.3	3.2	3
התמ"ג של המגזר העסקי	-0.2	-4.8	1.2	3.1	5.0	4.8	4.8	3.5	3
הצריכה הפרטית	1.4	-2.8	10.3	6.1	5.0	1.6	1.6	5.7	3
ההשקעה המקומית הגולמית	-8.9	-22.4	-30.3	-7.3	-38.4	174.4	174.4	2.2	3
ההשקעה בנכסים קבועים	-6.0	-13.6	2.1	5.3	-8.5	-0.3	-0.3	-0.5	3
היצוא של סחורות ושירותים למעט יהלומים	-9.6	-26.7	-3.7	10.0	39.0	-11.4	-11.4	6.9	3
היצוא של סחורות[3]	-12.3	-15.0	-19.3	40.3	40.7	5.8	5.8	14.0	3
היצוא של שירותים[3]	-11.7	-43.2	60.5	-33.9	66.5	-36.2	-36.2	3.1	3
היבוא של סחורות ושירותים למעט יהלומים	-12.3	-39.0	0.6	14.5	4.5	21.7	21.7	10.0	3
היבוא של סחורות[4]	-14.4	-37.1	10.5	33.7	2.8	49.3	49.3	22.7	3
היבוא של שירותים[4]	-11.6	-32.1	3.1	-9.7	16.2	5.2	5.2	3.3	3
הצריכה הציבורית	2.2	-2.3	10.0	2.7	4.6	8.2	8.2	6.3	3
הצריכה הציבורית למעט היבוא הביטחוני	3.7	-3.9	15.7	6.0	3.5	-4.4	-4.4	4.9	3
השימושים המקומיים	0.0	-5.6	1.4	4.6	-5.6	22.2	22.2	5.2	3

1 לעומת השנה הקודמת.

2 נתונים מקוריים.

3 חישוב חדש - ללא סובסידיות.

4 חישוב חדש - ללא מסים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

לוח א'-4: אינדיקטורים לפעילות העסקית, 2009 ו-2010
(שיעורי השינוי באחוזים, במונחים שנתיים, בניכוי עונתיות)

		כל רביע לעומת קודמו					ינואר עד אפריל 2010		
		2009				2010			
	2009[1,2]	I	II	III	IV	I	לעומת התקופה הקודמת	לעומת הרביע המקביל אשתקד[1]	החודש האחרון שלגביו יש נתון*
המדד המשולב למצב המשק	-1.8	-3.3	3.3	7.2	7.5	6.6	6.4	6.2	4
עלות העבודה ליחידת תוצר	-4.1	-4.6	-5.3	-4.1	-2.4				12
המסחר הקמעוני המאורגן	4.2	3.3	18.5	-10.0	9.5	3.9	3.4	2.7	4
הייצור התעשייתי (ללא יהלומים)	-6.0	-17.9	-3.6	3.4	10.1	13.2	13.2	5.6	3
מדד הפדיון בענף המסחר	-1.9	-3.5	9.7	8.3	12.0	12.9	12.9	10.7	3
מדד הפדיון - מסחר ושירותים	-2.8	-4.7	7.4	4.8	12.3	15.7	15.7	10.0	3
מדד היצוא - שירותים	-14.9	-53.9	22.5	5.0	29.9	11.3	17.1	18.0	4
כניסת תיירים	-10.2	-74.8	92.6	59.2	51.6	8.0	13.7	46.2	4
(שיעור השינוי בממוצע, כל רביע לעומת הרביע המקביל אשתקד)									
הבנייה למגורים									
התחלות הבנייה של דירות[1]	0.4	2.0	-2.2	-2.4	4.7	18.2		15.6	2
גמר הבנייה של דירות[1]	4.2	8.5	3.3	2.1	2.8	-19.3		-23.5	2
הבנייה שלא למגורים									
שטח ההתחלות[1]	-17.7	0.9	-49.5	-34.2	24.4	-20.0		-20.0	3
אישורי בנייה[1]	14.0	-0.1	-34.6	4.2	206.2	103.1		103.1	3
ממצאי סקר החברות (מאזן הנטו)[3]									
המאזן המשוקלל של המגזר העסקי	-8	-36	-12	-1^	16	29			3
תפוקת החברות התעשייתיות	-5	-30	-14	3^	24	34			3
מכירות חברות המסחר	-8	-54	0^	2^	22	30			3

* כשחודש זה הוא אפריל (4) מושוות קבוצות של ארבעה חודשים, כשחודש זה הוא מארס (3) ההשוואה היא רבעונית; כשחודש זה הוא פברואר (2) ההשוואה היא ינואר עד פברואר מול נובמבר עד דצמבר.

^ מציין תוצאה בלתי מובהקת ברמה של 5 אחוזים.

1 נתונים מקוריים.

2 לעומת השנה הקודמת.

3 מאזן הנטו הוא ההפרש בין מספר החברות המדווחות על עלייה לבין אלה המדווחות על ירידה, וכאחוז מסך החברות המדווחות.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משרד הבינוי והשיכון ועיבודי בנק ישראל.

לוח א'-5: אינדיקטורים להתפתחות שוק העבודה, 2009 ו-2010
(שיעורי השינוי באחוזים, בניכוי עונתיות)

	I/2010	כל רביע לעומת קודמו					ינואר עד אפריל 2010		
		2009				2010			
	(אלפים)	I	II	III	IV	I	לעומת התקופה הקודמת	לעומת התקופה המקבילה אשתקד[1]	החודש האחרון שלגביו יש נתון*
כוח העבודה האזרחי	3,033.5	0.8	-0.1	0.6	0.4	0.1	0.1	1.0	3
המועסקים הישראלים	2,815.9	-0.4	-0.4	0.9	0.9	0.2	0.2	1.3	3
במגזר הציבורי	857.8	-1.0	-0.9	2.8	2.3	0.0	0.0	3.8	3
במגזר העסקי	1,956.2	-0.6	0.1	0.0	-0.5	0.5	0.5	0.3	3
מועסקים זרים ושטחים (לא מנוכה עונתיות)[2]		-4.6	2.2	-0.2	-2.7				12
ממוצע שעות העבודה השבועיות למועסק ישראלי	36.4	1.1	0.3	1.4	0.8	-1.1	-1.1	0.5	3
תשומת העבודה השבועית במגזר העסקי (כולל עובדי שטחים וזרים)	96,446	-0.3	0.2	1.0	1.6	-0.5	-0.5	1.6	3
ישראלים בלבד	84,509	0.5	0.0	1.3	2.2	-1.0	-1.0	1.7	3
תשומת העבודה השבועית במגזר הציבורי (ישראלים)	18,260	1.4	-1.0	5.6	2.9	-2.3	-2.3	2.9	3
הבלתי מועסקים	217.6	17.5	4.4	-2.2	-4.8	-1.8	-1.8	-2.3	3
דורשי העבודה	191.8	10.0	4.3	-1.5	-2.2	-6.3	-23.1	-7.4	3
התביעות לתשלומי דמי אבטלה	80.0	22.3	14.2	2.1	-4.6	-10.3	-31.7	-3.2	4
מאזן התעסוקה מסקר המעסיקים של התמ"ת[3]		-1.9	-0.6	-0.3	1.7	2.3			4
משרות פנויות[1]					-10.7	4.2	2.5		4
(ש"ח, נתונים מקוריים)									
השכר הריאלי למשרת שכיר[5,4]	7,168.4	-0.1	-1.4	0.4	-0.8	0.9	7.8	-0.5	2
במגזר הציבורי	6,833.8	-0.4	-0.8	0.1	-1.3	1.0	8.1	-1.1	2
במגזר העסקי	7,333.3	0.0	-2.1	0.5	-0.6	1.4	7.7	-0.2	2
השכר הנומינלי למשרת שכיר[5]	8,136.2	0.3	-0.3	1.4	0.2	1.2	8.1	3.1	2
במגזר הציבורי	7,756.4	0.0	0.5	1.3	-0.7	1.4	10.0	2.5	2
במגזר העסקי	8,323.3	0.3	-1.2	1.7	0.5	1.8	9.1	3.5	2
(אחוזים, בניכוי עונתיות)									
שיעור ההשתתפות	56.3	56.7	56.5	56.6	56.5	56.3			3
שיעור התעסוקה	52.3	52.4	52.0	52.2	52.4	52.3			3
שיעור האבטלה	7.2	7.6	7.9	7.7	7.3	7.2			3
עומק האבטלה[6]	36.1	30.1	33.4	34.8	34.4	36.1			3

* ראו הערת כוכבית בלוח א'-2.

1 נתונים מקוריים.

2 בגלל טעות בדרך החישוב תוקנו הנתונים החל מינואר 2008.

3 איושי משרות בניכוי פליטות עובדים כאחוז מסך העובדים בעסקים שבמדגם סקר המעסיקים.

4 במחירי 2004.

5 כולל זרים ועובדים מהשטחים.

6 המובטלים המחפשים עבודה מעל חצי שנה מתוך סך כל המובטלים (נתונים מקוריים).

המקור: סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, למעט נתוני הישראלים והלא-ישראלים במגזר העסקי, תשומת העבודה במגזר העסקי וסך המועסקים הישראלים, אשר מקורם באומדני החשבונאות הלאומית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ונתוני המשרות הפנויות, אשר מקורם בסקר המשרות הפנויות, של הלמ"ס.

לוח א'-6: ביצוע התקציב של הממשלה, 2009 ו-2010

		כל רביע לעומת קודמו					ינואר עד אפריל 2010		
		2009				2010			
	2009[1]	ן	II	III	IV	I	לעומת התקופה הקודמת	לעומת התקופה המקבילה אשתקד	החודש האחרון שלגביו יש נתון*
הגירעון המקומי של הממשלה כאחוז מהתוצר	-3.7	-1.3	-5.3	-1.3	-7	-0.6	-0.6	-1.3	3
הסטייה מתוואי התקציב המקומי ללא אשראי[2]	מיליארדי ש"ח[3]								
בהכנסות	3.0	-4.0	0.8	2.9	3.4	1.5	-3.0	5.3	4
בהוצאות	-2.5	-4.7	2.1	-1.3	1.3	-1.4	0.6	6.9	4
בגירעון	5.6	0.6	-1.3	4.1	2.1	2.9	-3.6	-1.6	4
הגירעון הכולל ללא אשראי	-39.3	-5.3	-13.5	-4.5	-16.1	-3.1	14.8	4.5	4
	שיעורי השינוי הריאליים לעומת התקופה המקבילה אשתקד (אחוזים)								
הכנסות הממשלה ממסים	-5.3	-13.6	-10.7	-1.6	6.9	9.1	7.5	8.0	4
מזה: הכנסות ממס הכנסה נטו	-12.2	-17.5	-15.6	-12.4	-0.8	2.0	11.6	-0.5	4
הכנסות ממע"מ ברוטו	-6.1	-13.2	-13.8	0.2	3.4	14.1	7.6	13.9	4
הוצאות הממשלה	2.5	-5.8	8.6	7.6	0.3	8.8	-11.1	3.4	4
קצבאות הביטוח הלאומי	7.2	6.7	7.0	8.0	7.0	4.3	3.4	4.1	4
מזה: דמי אבטלה	59.2	47.9	71.2	69.4	48.3	2.3	-12.1	-5.6	4
הבטחת הכנסה[4]	0.4	-3.0	0.9	0.7	3.3	2.0	3.3	1.2	4
הגבייה של המוסד לביטוח לאומי מהציבור	-1.3	-2.2	-4.2	-1.5	2.6	4.8	1.2	6.1	4

* ראו הערת כוכבית בלוח א'-2.

1 לעומת השנה הקודמת.

2 התוואי נקבע בהתאם ליעד הגירעון.

3 השינוי בתקופה הנסקרת לעומת התקופה המקבילה אשתקד אינו מתייחס לתוואי העונתי.

4 לא כולל השלמת הכנסה בקצבת זיקנה ושאירים.

המקור: משרד האוצר, המוסד לביטוח לאומי ועיבודי בנק ישראל.

לוח א'-7: סחר החוץ, מאזן התשלומים ויתרות מטבע החוץ, 2009 ו-2010
(מנוכה עונתיות)

		כל רביע לעומת קודמו					ינואר עד אפריל 2010		
		2009				2010			
	2009[1,2]	I	II	III	IV	I	לעומת התקופה הקודמת	לעומת התקופה המקבילה אשתקד[2]	החודש האחרון שלגביו יש נתון*
	שיעורי השינוי[3] (אחוזים)								
המסחר בסחורות[4]									
יבוא הסחורות	-22.3	-18.5	-5.3	9.9	3.9	10.7	12.7	21.8	4
מזה: מוצרי הצריכה	-8.5	-10.2	-1.9	9.2	3.5	4.7	6.1	16.6	4
נכסי ההשקעה	-27.3	-19.7	-9.6	12.0	-2.9	9.2	12.8	10.5	4
התשומות לייצור	-25.0	-21.0	-4.8	9.2	6.8	13.8	15.3	28.7	4
יצוא הסחורות	-13.1	-12.4	0.7	9.7	10.2	5.3	6.1	28.7	4
מזה: היצוא התעשייתי	-13.3	-12.9	1.0	10.5	9.7	5.2	5.9	29.2	4
מזה: טכנולוגיה עילית	5.0	-0.9	8.7	7.3	3.0	-0.1	-0.6	20.5	4
מאזן התשלומים	מיליוני דולרים								
יצוא הסחורות והשירותים	67,453	15,734	16,191	16,271	19,258				12
יבוא הסחורות והשירותים	63,195	14,039	14,810	16,846	17,501				12
העודף/הגירעון בחשבון הסחורות והשירותים	4,258	1,695	1,381	-575	1,756				12
העודף/הגירעון בחשבון השוטף	7,191	2,351	1,490	14	3,336				12
החשבון הפיננסי (למעט יתרות המט"ח)[2]	1,467	-231	2,224	6,255	-2,381				12
מזה: ההשקעות הישירות של תושבי חוץ[2]	943	1,185	703	1,414	469				12
השקעות תושבי חוץ בתיק ניירות הערך למסחר[2]	620	664	186	1,063	570				12
ההשקעות הישירות וההשקעות של תושבי ישראל בתיק ניירות הערך למסחר בחו"ל[2]	2,153	960	1,378	3,244	3,030				12
היתרות בבנק ישראל, לסוף תקופה[2]	60,612	44,332	50,275	59,964	60,612	62,476			4
החוב החיצוני נטו (באחוזי תוצר)[2]	-27.5	-25.6	-26.0	-26.3	-27.6				12

* ראו הערת כוכבית בלוח א'-2.

1 לעומת השנה הקודמת.

2 נתונים מקוריים.

3 שיעורי השינוי מתייחסים להיקפים הדולריים של היבוא והיצוא.

4 נתוני המסחר בסחורות הם ללא אניות, מטוסים, יהלומים ודלק.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

לוח א'-8: מדדים להתפתחויות הכלכליות במדינות המתקדמות והמתפתחות[1]
(שיעורי השינוי השנתיים, אחוזים)[2]

			2008	2009	2010	2011
					תחזית	תחזית
התמ"ג העולמי			3.0	-0.6	4.2	4.3
	במדינות המתקדמות		0.5	-3.2	2.3	2.4
	במדינות המתפתחות		6.1	2.4	6.3	6.5
הסחר העולמי			2.8	-12.3	5.8	6.3
	במדינות המתקדמות	יבוא	0.6	-12.0	5.4	4.6
		יצוא	1.9	-11.7	6.6	5
	במדינות המתפתחות	יבוא	8.5	-8.4	9.7	8.2
		יצוא	4.0	-8.2	8.3	8.4
מחירי הסחורות הלא מעובדות (בדולרים)	נפט[3]		36.4	-36.3	29.5	3.8
	אחר		7.5	-18.7	13.9	-0.5
האינפלציה (מדד המחירים לצרכן)	במדינות המתקדמות		3.4	0.1	1.5	1.4
שיעורי ריבית לזמן קצר (אחוזים)[4]	על הפיקדונות בדולרים		3.0	1.1	0.5	1.7
	על הפיקדונות באירו		4.6	1.2	0.9	1.6
שיעור האבטלה	במדינות המתקדמות		5.8	8.0	8.4	8

[1] בהגדרות ה-World Economic Outlook ישראל נכללת בין המדינות המתקדמות. המדינות המתקדמות הן המדינות המפותחות וחלק מה"שווקים המתעוררים.

[2] פרט לשיעורי הריבית והאבטלה (באחוזים).

[3] המחיר הממוצע של חבית נפט גולמי מסוג ברנט ב-2009 היה 61.78 דולרים של ארה"ב, ללא עלויות הובלה. המחיר המשוער לשנת 2010 הוא 80 דולרים, ולשנת 2011 - 83 דולרים.

[4] על הפיקדונות בדולרים — ריבית ה-LIBOR לשישה חודשים; על הפיקדונות באירו — ריבית ה-LIBOR לשלושה חודשים.

המקור: World Economic Outlook (IMF), לפי העדכון מאפריל 2010.

לוח א׳-9: מדדי מחירים נבחרים, שער חליפין אפקטיבי, האשראי הבנקאי החופשי, הריביות, התשואות ומדד המניות 2009 ו-2010
(שיעורי השינוי באחוזים)[1]

		כל רביע לעומת קודמו					ינואר עד אפריל 2010		
		2009				2010			
	2009[2]	I	II	III	IV	I	לעומת התקופה הקודמת	לעומת סוף התקופה המקבילה אשתקד	החודש האחרון שלגביו יש נתון*
מדד המחירים לצרכן	3.9	-0.1	2.3	1.3	0.5	-0.9	0	3	4
מדד המחירים לצרכן מנוכה עונתיות	4.0	0.8	1.3	0.8	1.1	0.1	0.3	3	4
מדד מחירי דירות בבעלות[3]	21.0	3.0	5.1	6.3	5.2	3.6	2.4	21.9	2
שער החליפין האפקטיבי הריאלי[4]	1.8	-2.1	4.8	1.5	3.3	-3.5	-2.2	-4.8	4
שער החליפין האפקטיבי נומינלי	4.3	-0.4	7.5	4.7	5.5	-2.4	-3.4	-3.8	4
האשראי הבנקאי החופשי	4.3	0.2	-2.3	1.2	4.3	2.2	2.4	1.4	4
ריבית אפקטיבית במכרז פיקדון יומי	0.8	1.2	0.5	0.6	0.8	1.3	1.3	1	4
התשואה לפדיון של אג״ח ל-5 שנים	1.5	1.8	1.6	1.5	1.1	1.3	1.3	1.7	4
פרמיית הסיכון[5]	1.6	1.3	0.8	0.7	0.9	1.1	1.1	0.6	4
מדד המניות הכללי	78.7	20.3	18.3	10.3	13.9	10.4	4.5	30.1	4
לעומת התקופה המקבילה אשתקד[6]									
מדד המחירים לצרכן	3.3	3.4	3.2	3.2	3.6	3.5	-0.4	3.4	4

* ראו הערת כוכבית בלוח א׳-2.

[1] שיעור השינוי עבור: מדד המחירים לצרכן, מדד המחירים לצרכן מנוכה עונתיות, מדד מחירי דירות בבעלות ומדד המניות הכללי מחושב כשיעורי השינוי בחודש האחרון של כל רביע לעומת החודש האחרון של הרביע הקודם. שיעור השינוי עבור: שער חליפין אפקטיבי הריאלי, שער החליפין האפקטיבי הנומינלי, האשראי הבנקאי החופשי, הריבית האפקטיבית במכרז פיקדון יומי, התשואה לפדיון של אג״ח ל-5 שנים, פרמיית הסיכון, המחושבת כשיעורי השינוי בין ממוצע החודשים הקיימים ברביע מול ממוצע החודשים ברביע הקודם.

[2] לעומת השנה הקודמת.

[3] אינו חלק ממדד המחירים לצרכן.

[4] שער החליפין האפקטיבי הריאלי הוא ממוצע גיאומטרי משוקלל (לפי היקף הסחר) של שערי החליפין של השקל מול 28 מטבעות המייצגים את 38 שותפות הסחר העיקריות של ישראל, בניכוי הפער בשיעורי האינפלציה בין ישראל למדינות אלו.

[5] על Credit Default Swap לחמש שנים.

[6] שיעורי השינוי בין הממוצע של התקופה לבין הממוצע של התקופה המקבילה אשתקד.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

חלק ב': הרחבה בסוגיות נבחרות

יחס השכר בין נשים לגברים – ישראל ומדינות OECD

- בישראל יחס השכר הממוצע בין נשים לגברים הוא כ-64 אחוזים, גבוה מן הממוצע במדינות OECD.
- יחס השכר בישראל גבוה מהיחס שנובע מניתוח השוואתי ביחס למדינות OECD, שמכיל משתנים מסבירים כגון שכר המינימום, שיעור התעסוקה של הנשים שבשוק העבודה, גיל הנישואין ופריון הילודה.
- בישראל השתלבותן של נשים בשוק העבודה ביחס לגברים ושכר המינימום גבוהים יחסית. תכונות אלו מאפיינות מדינות שבהן יחס השכר בין נשים לגברים גבוה יחסית.
- גיל הנישואין של האישה בישראל נמוך יחסית. תכונה המאפיינת דווקא מדינות שבהן יחס השכר בין נשים לגברים נמוך יחסית.

להלן אנו בוחנים את פערי השכר בין נשים לגברים בישראל בהשוואה למדינות OECD. לשם כך ראוי להשתמש בבסיס נתונים רשמי, ולא לנסות ליצור נתונים אלו על ידי קיבוצם ממחקרים שונים, לכל מדינה בנפרד. במסמך של OECD, Employment Outlook, מפורט יחס השכר החציוני בין נשים לגברים[1]. לפיו יחס זה, בממוצע במדינות OECD בשנים 1997 ו-2007, הוא 84 אחוזים; לעומת זאת בישראל, על פי סקרי ההכנסות - 81 אחוזים. אולם בשימוש במסמך האמור של OECD כרוכות שתי בעיות קריטיות: א. אין נתון לישראל; ב. אין נתונים לחמש ממדינות OECD. לפיכך בחרנו מקור נתונים אחר[2], מקור אחד המכיל נתונים על מרבית המדינות בעולם, וזאת אף על פי שהוא מתייחס לשכר הממוצע - לא לשכר החציוני, שהוא אינדיקטיבי יותר.

מהנתונים האמורים לשנים 2004 עד 2006 עולה שבישראל יחס השכר הגולמי בין נשים לגברים הוא 64 אחוזים, במדינות העולם (128 מדינות) הוא, בממוצע, 50 אחוזים, ובמדינות OECD 31 מדינות, כולל ישראל) - 59 אחוזים. השכר הוא השכר ברוטו, שאינו מתוקן בגין אף משתנה מסביר. נציין כי נמצאה שונות גדולה בין מדינות OECD: סטיית התקן של פערי השכר בין גברים לנשים היא 10 אחוזים (איור ב'-1).

איור ב'-1

יחס השכר הממוצע בין נשים לגברים, ישראל ומדינות OECD

למרות הבעייתיות בניתוח אקונומטרי המשתמש בתצפיות מעטות, נבדוק אילו משתנים מתואמים עם פערי השכר השונים בין גברים לנשים במדינות OECD, ובמיוחד בישראל[3]. איור ב'-2 מתאר את מקדמי המיתאם של פירסון בין משתנים שונים לבין פערי השכר בין גברים לנשים, ואת מקומה של ישראל בין המדינות באחוזונים. האיור מתאר רק את המשתנים שהשפעתם נמצאה מובהקת ברמת מובהקות של 95 אחוזים.

[1] מוגדר כיחס בין חציון השכר של נשים לזה של גברים, במשרה מלאה בלבד.

[2] על פי נתונים בין-לאומיים, מתוך "World Economic Forum", בספר "Global Gender Gap 2007". אלה נלקחו מתוך HDI, Human Development Report; האחרונים נלקחו מתוך ILO, International Labor Organization 2007b - קובץ נתונים LABORSTA Database. מקור הנתונים שלהם הוא לרוב סקרים תקופתיים, אך לעיתים גם נתוני המוסד לביטוח לאומי.

[3] דרך שכיחה להתגבר על בעיית גודל המדגם היא לערוך בדיקה לאורך שנים - פאנל. דרך זו אינה יעילה לענייננו, שכן השינוי במשתנה המוסבר לאורך מספר שנים, יחסית לשוני בו בין המדינות, הוא זניח.

איור ב'-2

המיתאם בין משתנים שונים ליחס השכר בין נשים לגברים במדינות OECD

לא נמצא קשר סטטיסטי בין פער השכר בין גברים לנשים לבין: גודל האוכלוסייה, התוצר הגולמי, התוצר לנפש[4], שיעור הסחר מהתוצר, שיעור הצמיחה הממוצע בשנים האחרונות, גובה שכר המינימום, שיעור התעסוקה של גברים, שיעור הנשים המועסקות במשרה חלקית ביחס לכל המועסקות, ממוצע שנות ההשכלה של גברים, שיעור פריון הילודה למשפחה והשנה שבה ניתנה לנשים הזכות לבחור.

ניתוח על סמך רגרסיה רב-משתנית

מרבית המשתנים המסבירים מתואמים זה עם זה, ומטרתה של הרגרסיה הרב-משתנית היא לאמוד את המיתאם השולי עם כל משתנה מסביר בנפרד. מפני התלות בין המשתנים המסבירים, משתנים מסוימים נמצאו מובהקים ברגרסיה הרב-משתנית, בעוד שעל סמך הרגרסיה הדו-משתנית לא נצפה קשר בינם לבין פערי השכר; דוגמה בולטת לכך היא גובה שכר המינימום, שנמצא מובהק, עמיד ושלילי כמעט בכל ההרכבים הרב-משתניים שנאמדו.

מאיור ב'-2 נלמד שמקדם המיתאם של אי השוויון, מדד ג'יני (אחרי ההתערבות הממשלתית), מתואם שלילית חזק עם יחס השכר בין נשים לגברים[5]. משתנה מסביר זה אינו אקסוגני, משום שהוא מושפע מפערי השכר בין גברים לנשים[6]. אף שהוא משקף במידה מסוימת את ההשקפה החברתית של כל מדינה, לא נשתמש בו כמשתנה מסביר, בגלל חולשתו כמשתנה אנדוגני[7].

בשל מספר התצפיות הקטן ביחס למספר המשתנים המסבירים, יחד עם המיתאם הגדול יחסית בין המשתנים המסבירים עצמם, נכון יהיה לאחד מספר משתנים מסבירים לווקטור אחד, שיהווה בעצמו משתנה מסביר לפערי השכר בין המינים בהשוואה בין המדינות. בעזרת כלים אקונומטריים[8] מוכרים נבנו שני וקטורים נפרדים: וקטור אחד הוא "תרבותי" - מכיל את פריון הילודה הממוצע למשפחה, גיל הנישואין הממוצע של אישה בנישואיה הראשונים, המסורתיות של כל מדינה, שיעור חברי הכנסת שהם נשים וקו הרוחב של המדינה; הווקטור השני הוא תוצרים בשוק העבודה, ומכיל את ממוצע שנות השכלה של הנשים, ההבדל בין הנשים לגברים בשנות ההשכלה, שיעור התעסוקה של הנשים, ההבדל בין הנשים לגברים בשיעורי התעסוקה וממוצע שעות העבודה השבועיות למועסק. הסימנים של כמה מרכיבי הווקטור שונו מפלוס למינוס כדי ליצור מיתאם חיובי עם יחס השכר בין נשים לגברים[9]. כל וקטור הוא מדד המורכב מקומבינציה ליניארית של רכיביו, קומבינציה המקנה לרכיבים השונים משקלות שונים. לשני הווקטורים האלה נוספו משתני מדיניות, ומביניהם רק גובה שכר המינימום נמצא מתואם חיובית ובאופן עמיד עם המשתנה המוסבר. תוצאות המודל מוצגות בלוח ב'-1.

---

4 נזכיר שמדובר רק על מדינות OECD; בהשוואה המקיפה את מרבית מדינות העולם התוצר לנפש מתואם חיובית עם יחס השכר בין נשים לגברים.

5 ניתן להשתמש במדדי אי-שוויון אחרים; איכות התוצאות דומות בכל המקרים.

6 לא נמצא מקור נתונים אמין לכל המדינות שמשווה את פערי השכר לגברים ולנשים בנפרד.

7 שימוש במדד ג'יני בפיגור אינו פותר את בעיית האנדוגניות, שכן הוא מתואם מאוד עם מדד זה הבו-זמני; משמע שאין הבדל משמעותי בין המשתנה בפיגור לבין המשתנה הבו-זמני.

8 שימוש בפרוצדורה Principal Component ב-Eviews, המבוסס של הטכניקה שהציגו Johnson & Wichern (1992).

9 לדוגמה: המשתנה פריון הילודה המתואם שלילית עם יחס השכר בין נשים לגברים, הוכנס במינוס.

הווקטור של תוצרי שוק העבודה אינו אקסוגני לפערי השכר בין נשים לגברים, ולכן בחרנו להשתמש במודל הבא:

$$WM_i = \beta_1(X_{1,i}) + \beta_2(X_{2,i}|X_{1,i}) + \beta_3(P_i) + \upsilon_i$$

כאשר WM_i הוא המשתנה התלוי, והוא יחס השכר הממוצע בין נשים לגברים במדינה i, $X_{1,i}$ הוא וקטור משתני התרבות ו- $X_{2,i}$ הוא וקטור תוצרי שוק העבודה. כך אומד β_1 את המיתאם עם משתני התרבות, כולל השפעתם דרך משתני שוק העבודה, β_2 אומד את המיתאם עם משתני שוק העבודה, בנטרול השפעתם דרך משתני התרבות, ו- β_3 - את המיתאם עם משתני המדיניות.

לוח ב'-1: רגרסיה רב-משתנית

יחס השכר בין נשים לגברים		
מספר תצפיות	31	
כוח ההסבר (ADJ_R_squared)	0.74	
	המקדם	ערך t
וקטור תרבות	0.058	8.34
וקטור תוצרי שוק העבודה	0.037	3.4
שכר המינימום	0.003	2.4
קבוע	0.503	13.62

המודל מנבא שיחס השכר בין נשים לגברים בישראל יהיה 59.4 אחוזים, לעומת יחס שכר בפועל של 64 אחוזים ו- 59 בממוצע במדינות OECD. משמע שעל פי המשתנים המסבירים אשר הובאו בחשבון יחס השכר בין נשים לגברים בישראל גבוה במקצת מהממוצע במדינות OECD.

על פי המודל, משתני ה"תרבות" בישראל בהשוואה לשאר מדינות OECD (ישראל במקום השני מהסוף מתוך 31 מדינות, מבחינת מדד זה) אמורים להגדיל את פער השכר בין נשים לגברים בישראל ב-11.7 נקודות אחוזים בהשוואה לממוצע; כנגד זאת, השתלבותן של נשים בשוק העבודה בישראל, שהיא טובה במקצת יחסית למדינות OECD (ישראל היא, לפי מדד זה, באחוזון ה-58), ובמיוחד ההשתלבות הטובה בהתחשב במשתנה התרבות (ישראל במקום הראשון) אמורה להעלות את יחס השכר ב-7.8 נקודות אחוזים בהשוואה לממוצע; גובה שכר המינימום[10], שהוא בישראל גבוה יחסית לשאר המדינות (באחוזון ה-94), אמור להעלות את ביחס השכר בעוד 4.4 נקודות אחוזים בהשוואה לממוצע.

איור ב'-3 מתאר את יחס השכר בין נשים וגברים בפועל בהשוואה לניבוי של המודל.

איור ב'-3

יחס השכר בין נשים לגברים, ישראל ומדינות OECD

מקורות

Johnson. and D. W. Wichern. (1992). Applied multivariate statistical analysis, 3th ed. Prentice –Hall, Englewood Cliffs, New-Jersey.

[10] בכמה מדינות אין שכר מינימום רשמי. מאחר שבמדינות אלו נהוג שכר מינימום לא רשמי, הנקבע בהתאם לכושר המיקוח של העובדים, ייחסנו להן שכר מינימום, וזאת ברמה השווה לזה הנמוך ביותר בקרב כל המדינות; לו הצבנו במדינות אלה שכר מינימום השווה ל-0, השפעתו של גובה שכר המינימום הייתה נחלשת ב-40 אחוזים.

רמת ההכנסה והתמריץ לעבודה של הנמצאים במערכת הבטחת הכנסה

- הגמלה להבטחת הכנסה בישראל אינה נדיבה בהשוואה בין-לאומית.
- רמתה הנמוכה יחסית של הגמלה, פרוגרסיביות רבה של מערכת המיסוי הישיר בישראל, שיעורי קיזוז נמוכים של הגמלה להבטחת הכנסה ושל הטבות כספיות נוספות כנגד הכנסה מעבודה ומס הכנסה שלילי (המיושם באזורי השילוב בלבד) יוצרים למקבלי הגמלה תמריץ גבוה, בהשוואה בין-לאומית, לצאת לעבודה.
- הקפדה על אכיפת חוקי העבודה, הגדלת המענק שמקנה תוכנית מס ההכנסה השלילי והרחבת התוכנית לפריסה ארצית יצמצמו את העוני בקרב עובדים בשכר נמוך ויעודדו תעסוקה.

מטרתן המרכזית של מערכות הבטחת ההכנסה בישראל ובעולם היא להבטיח הכנסה מינימלית ("רשת ביטחון" סוציאלית) לאוכלוסייה שאינה מתפרנסת ברמה מספקת או שאינה עובדת בשל חוסר מסוגלות או חוסר מקומות עבודה. עם זאת, מאפייניהן של המערכות להבטחת הכנסה (ובכלל זה שיעורי הקיזוז מהגמלה כנגד הכנסה מעבודה ודרישות מבחן התעסוקה) משמשים אמצעים לעידוד האוכלוסייה המקבלת תשלומי העברה אשר מסוגלת לעבוד להשתלב בתעסוקה (או להגדיל את היצע העבודה שלה) ולהגיע לעצמאות כלכלית. בשנת 2008 קיבלו כ-111.1 אלף משקי בית בישראל גמלה להבטחת הכנסה, מהם כ-30 אחוזים עולים וכ-26 אחוזים משפחות חד-הוריות. כ-29 אחוזים (כ-32 אלף) מהמשפחות שקיבלו גמלה להבטחת הכנסה היו בעלות הכנסה מעבודה. הכנסתן מעבודה של כ-86 אחוזים מהמשפחות האלה הייתה נמוכה מ-3,000 ש"ח לחודש[11].

גמלה להבטחת הכנסה (חלקית או מלאה) משולמת בישראל על פי חוק הבטחת הכנסה (התשמ"א) למי שאין בכוחם להבטיח לעצמם הכנסה למחיה. במהלך השנים חלו במערכת הבטחת ההכנסה בישראל שינויים, ששיקפו תמורות בתפיסה לגבי הקשר בין הגמלאות, ההשתתפות בשוק העבודה והעצמאות הכלכלית של מקבלי הגמלאות. מאז חקיקת חוק הבטחת הכנסה ועד שנת 2003 עלה שיעורם של מקבלי הגמלה מהאוכלוסייה בגיל העבודה עלייה תלולה ורצופה[12]. מגמת הגידול המהיר של מספרם התהפכה בשנת 2003: במסגרת חוק ההסדרים הוכנסו בחוק הבטחת הכנסה תיקונים שהחמירו את התנאים לקבלת גמלה, קיצצו אותה ושינו את המבנה שלה במטרה להפחית את התלות בגמלאות ולעודד יציאה לעבודה. הקבוצות המרכזיות שנפגעו הן הורים יחידים וזוגות עם שני ילדים[13].

הזכאות לגמלה וגובהה מותנות במבחן הכנסות ובמבחן תעסוקה. זכאי לגמלה משק בית שהכנסתו מעבודה, מחסכונות ומנכסים כספיים ואחרים נמוכה מספים שנקבעו[14] ועמד במבחן תעסוקה[15] - התייצבות בשירות התעסוקה (או במרכזי התעסוקה של התוכנית "אורות לתעסוקה", שנסגרה בתחילת חודש מאי 2010) - וגילה נכונות לעבוד, בכפיפות למגבלותיו. בהתאם לעמידה במבחן ההכנסות ובמבחן התעסוקה ולפי מבנה המשפחה משולמת גמלה מלאה למי שאינם יכולים להבטיח לעצמם הכנסה מעבודה: חולים, נכים, נפגעי עבודה ומובטלים – שאינם זכאים לגמלה לפי תוכניות אחרות. גמלה חלקית (השלמת הכנסה) משולמת למי שהכנסתם מעבודה וממקורות אחרים נמוכה מרמתה של ההכנסה המינימלית שנקבעה כנדרשת למחיה, ומן הגמלה המלאה מקוזזת באופן חלקי ההכנסה מעבודה וממקורות אחרים.

[11] המוסד לביטוח לאומי – מינהל המחקר והתכנון (2009), סקירה שנתית 2008.

[12] לפירוט הסיבות לעלייה החדה של מספר מקבלי הגמלה ראו: ע' ברנדר, א' פלד ונ' קסיר (קלינר) (2002), "מדיניות הממשלה ושיעורי ההשתתפות בכוח העבודה של האוכלוסייה בגילאי העבודה העיקריים – ישראל ומדינות OECD בשנות ה-90", סקר בנק ישראל 74, בנק ישראל – חטיבת המחקר; נ' זוסמן ור' ופריש (2005), "השפעת תשלומי ההעברה על היצע העבודה של אימהות חד-הוריות", סדרת מאמרים לדיון, 2005.08, בנק ישראל, מחלקת המחקר; ק' פלוג, נ' קסיר (קלינר) וא' ומידן (2005), "חוק משפחות חד-הוריות, היצע עבודה ועוני", סדרת מאמרים לדיון, 2005.05, בנק ישראל, מחלקת המחקר.

[13] לפירוט ראו המוסד לביטוח לאומי – מינהל המחקר והתכנון (2004), סקירה שנתית 2002-2003.

[14] דירה יחידה שבה מתגורר התובע אינה נכללת במניין הנכסים. בעלות על רכב מאפשרת קבלת גמלה בכפיפות למגבלות על ערכו ושימושיו של הרכב.

[15] פטורים ממבחן תעסוקה מי שהגיעו לגיל פרישה, אימהות לילדים עד גיל שנתיים, אב שהוא הורה יחיד שבהחזקתו הבלעדית ילד שטרם מלאו לו שנתיים וקבוצות נוספות. לפירוט ראו אתר האינטרנט של המוסד לביטוח לאומי (www.btl.gov.il).

מקבלי גמלה להבטחת הכנסה זכאים להטבות נוספות, בכפיפות לתנאים שונים: (1) סיוע בדיור[16]; (2) תוספת לקצבת הילדים למשפחות שבהן 3 ילדים ויותר וכן מענק לימודים להורים יחידים ולמשפחות שבהן 4 ילדים ויותר עבור כל שנת לימודים לילדים בני 6-14; (3) מס הכנסה שלילי למשתכרים מעבודה 1,810 ועד 5,366 ש"ח לחודש. (תשלום זה ניתן גם למי שאינם זכאים לגמלה להבטחת הכנסה המתגוררים באזורי הניסוי של התוכנית "אורות לתעסוקה".) נוסף על אלה, מקבלי גמלה להבטחת הכנסה ואחרים שהכנסותיהם נמוכות זכאים להנחות שונות, שערכן, ביחס להכנסותיהם, אינו מבוטל: הנחה על תשלומי ארנונה (בשיעור שבין 40 ל-90 אחוזים, על פי מבחן הכנסות), הנחה על שכר הלימוד במעונות-יום (על פי מבחן הכנסות), הנחה אוטומטית של כ-50 אחוזים על התשלום הקבוע עבור קו טלפון בחברת "בזק" ועוד.

גובה הגמלה להבטחת הכנסה ומבנה הגמלה (למשל שיעור הקיזוז ממנה כנגד הכנסה מעבודה), וכן תנאי הזכאות להטבות הנוספות, ובכללן ההנחות, משפיעים על היצע העבודה.

השוואה בין-לאומית של הגמלה להבטחת הכנסה ותשלומי ההעברה

גובה הגמלה להבטחת הכנסה

השוואה בין-לאומית נערכה עבור משקי בית המורכבים משני הורים ושני ילדים (בני 4 ו-6)[17] עם מפרנס אחד (בישראל האב), שאין לו הכנסות מהון ואין בבעלותו דירת מגורים. הסיבה להתמקדות במשקי בית עם מפרנס אחד היא התרחבות התופעה של עניים עובדים בשנים האחרונות: בשנים 2008-2009 למעלה מ-60 אחוזים מהנפשות העניות התגוררו במשקי בית שבהם לפחות מפרנס אחד[18].

סביר כי ההשוואה הבין-לאומית אינה מציגה את מצבן של המשפחות הישראליות העניות שבהן מפרנס אחד במלוא חומרתו, שכן בחלק ניכר מהמשפחות העניות בישראל יש יותר משני ילדים[19].

איור ב'-4 מראה כי הן בישראל והן ברבות ממדינות OECD ההכנסה של משק בית עם שני הורים ושני ילדים המתקיים מתשלומי העברה בלבד נמצאת לרוב עמוק מתחת לקו העוני על פי ההגדרה היחסית (50 אחוזים מההכנסה החציונית לנפש סטנדרטית מתוקנת בגין גודלו של משק הבית, על פי השיטה המקובלת ב-OECD). בישראל, גם בתוספת סיוע בדיור, הכנסתו של משק הבית תיוותר מתחת לקו העוני ובמיקום נמוך מאוד יחסית למדינות אחרות. לעומת זאת שכר המינימום בישראל אינו נמוך בהשוואה בין-לאומית: רמתו בישראל, השווה על פי חוק ל-47.5 אחוזים מהשכר הממוצע (בחודש אפריל בכל שנה), גבוהה יחסית למדינות אחרות (שבהן יש חוק שכר מינימום), וכן גבוהה ביחס לשכר החציוני לשכיר במשרה מלאה (איור ב'-4). בישראל, וכן ברבות ממדינות ההשוואה, הצטרפות מפרנס נוסף, גם ברמת שכר המינימום, תעלה את הכנסותיו של משק בית זה מעל לקו העוני[20].

בחינת הרכב ההכנסות של משקי הבית המתקיימים מתשלומי העברה מעלה כי הרכבן שונה בין מדינות. בעוד שבישראל ובגרמניה, למשל, הגמלה להבטחת הכנסה מספקת את החלק הגדול ביותר של ההכנסה, במדינות אחרות סיוע לדיור (למשל בשבדיה ובאנגליה) ותשלומים למשפחה (למשל בארה"ב) תורמים חלק ניכר יותר להכנסת משקי בית שהכנסותיהם נמוכות מאוד. ממצא זה מלמד כי תשלומי ההעברה למשקי הבית ברמות ההכנסה הנמוכות ניתנים במדינות אחרות כ "תשלומים מיועדים", שגובהם

[16] השתתפות בשכר דירה בשוק הפרטי (בסכומים של כ-400-774 ש"ח לחודש למשפחות שני ילדים והורים שגילם נמוך מ-55, המתגוררות ב "אזורי עדיפות לאומית ג' "), סיוע ברכישת דירה וכן עדיפות בקבלת דיור ציבורי. הסיוע ניתן בכפיפות לאי בעלות על דירה ולמאפיינים נוספים. לפירוט ראו אתר האינטרנט של משרד הבינוי והשיכון (www.moch.gov.il).

[17] הרכב זה של משק הבית נבחר מטעמי זמינות הנתונים ומידת הרלוונטיות שלו לעומת הרכבים אפשריים אחרים. מספר הילדים וגילם משפיעים בישראל ובמדינות האחרות על גובה תשלומי ההעברה.

[18] בנק ישראל (2010), דין וחשבון 2009, פרק ח'.

[19] הגמלה להבטחת הכנסה אינה גדלה אם במשפחה יותר משני ילדים. (אמנם משפחות עם שלושה ילדים ומעלה זכאיות לתוספות לקצבת הילדים, אולם אלה אינן פרופורציוניות לעליית ההוצאות הכרוכות בגידול ילדים נוספים.) נוסף על כך מספר הנפשות במשפחה ממוצעת בישראל גדול בכנפש מן הממוצע ב-OECD; לכן יש להניח כי הכנסתם של משקי בית שבהם מפרנס אחד בישראל נמוכה אף יותר מזו המופיעה בניתוח – הן באופן מוחלט והן ביחס ל-OECD.

[20] H. Immervoll, (2010), "Minimum Income Benefits in OECD Countries: Policy Design, Effectiveness and Challenges", OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 100 ודוח בנק ישראל לשנת 2009.

איור ב'-4

ההכנסה נטו של משק בית עם שני הורים ושני ילדים מתשלומי העברה[1] כאחוז מההכנסה החציונית[2] ושכר המינימום (ברוטו) כאחוז מהשכר החציוני (ברוטו) לשכיר במשרה מלאה

1) תשלומי ההעברה כוללים: גימלה להבטחת הכנסה, תשלומים למשפחה (קצבאות ילדים), סיוע בדיור (עבור תשלום שכר דירה בשוק הפרטי), זיכויי מס. הנתונים באיור מייצגים את הרמה המרבית האפשרית של תשלומי ההעברה.
2) ההכנסה החציונית מתוקנת בגין גודלו של משק הבית, לפי השיטה המקובלת ב-OECD.
3) הנתון לגרמניה הוא סך תשלומי ההעברה, כולל הסיוע בדיור.
המקור: OECD, המוסד לביטוח לאומי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל. ישראל - נתונים ל- 2008. יתר המדינות - 2007.

נקבע על פי הערכת ההוצאה של משק הבית (בגין גידול ילדים, דיור וכו'); זאת בניגוד לקצבה בישראל.

התמריץ ליציאה לעבודה שיוצרות מערכות תשלומי ההעברה והמיסוי

שיעור המס האפקטיבי השולי (Marginal Effective Tax Rate - METR) מציין איזה חלק מגידולה של ההכנסה בעקבות המעבר לעבודה מקוזז על ידי מסים ישירים והפחתת תמיכות שונות; זהו מדד מקובל הבוחן באיזו מידה מערכות המס ותשלומי ההעברה מתמרצות עבודה[21].

איור ב'-5 מציג את ערכו של METR במעבר של משק בית עם שני הורים ושני ילדים (בני 4 ו-6) עם מפרנס אחד (בישראל האב), שאין לו הכנסות מהון ואין בבעלותו דירת מגורים מהסתמכות על תשלומי העברה בלבד (כאשר אין הכנסה מעבודה) למצב שבו יש במשק הבית מפרנס יחיד המשתכר מעבודה שכר מינימום (כ-3,700 ש"ח בשנת ההשוואה – 2008). מהאיור עולה כי בישראל שיעור המס האפקטיבי השולי נמוך יחסית למדינות OECD, ולכן הוא מבטא תמריץ גבוה יחסית ליציאה לעבודה; זאת בזכות מספר גורמים: (א) מקומה הנמוך יחסית של ישראל בהשוואה בין-לאומית מבחינת ההכנסה שתשלומי ההעברה מקנים; (ב) שיעור קיזוז מתון של הגמלה להבטחת הכנסה ושל תשלומי ההעברה האחרים כנגד ההכנסה מעבודה; (ג) מס הכנסה שלילי (באזורים שבהם מופעלת התוכנית); (ד) שיעורים נמוכים של מיסוי ישיר על בעלי הכנסות נמוכות, בעיקר בגלל סף מס (הכנסה) גבוה, ושיעורים נמוכים של דמי ביטוח לאומי ומס בריאות.

איור ב'-5

שיעור המיסוי האפקטיבי השולי (METR) במעבר מקבלת גמלה להבטחת הכנסה בלבד לתעסוקה בשכר מינימום, 2008

1) העמודה בצבע ירוק כהה מייצגת את האינדיקטור כאשר קיים מס הכנסה שלילי והעמודה בצבע ירוק בהיר מייצגת את האינדיקטור ללא מס הכנסה שלילי.
המקור: OECD Tax and Benefits (Http: //oecd.org/els/social/workincentives), המוסד לביטוח לאומי, רשות המסים בישראל, משרד הבינוי והשיכון ועיבודי בנק ישראל.

סיכום

הגמלה להבטחת הכנסה בישראל אינה נדיבה בהשוואה בין-לאומית: הכנסתם של המתקיימים מהגמלה בלבד ומתשלומי העברה נוספים (כקצבת ילדים ובתוספת סיוע בדיור) עומדת על כ-34 אחוזים בלבד מההכנסה החציונית,

21 $METR = 1 - \frac{\Delta Y_{NET}}{\Delta Y_{GROSS}}$ רכיבי ההכנסה שהובאו בחשבון: שכר, גמלאות להבטחת הכנסה, דמי אבטלה (כשהם רלוונטיים), תשלומי מס הכנסה, מס בריאות ותשלומי ביטוח לאומי, מס הכנסה שלילי (כאשר קיים), סיוע בדיור ותשלומי העברה למשפחות (קצבאות ילדים). הסבר מקיף לגבי אופן חישוב המדד ושימושיו ניתן למצוא ב-
OECD (2005). Employment Outlook, Chapter 3: Increasing Financial Incentives to Work: The Role of In-Work Benefits.

מתוקנת בגין גודלו של משק הבית. בשל פרוגרסיביות רבה של מערכת המיסוי הישיר בישראל, שיעורי קיזוז נמוכים יחסית של הגמלה כנגד הכנסה מעבודה ומס הכנסה שלילי (באזורים שבהם התוכנית מופעלת) - כניסתם של מקבלי גמלה להבטחת הכנסה למעגל העבודה, אפילו בשכר מינימום, מביאה לשיפור של ממש בהכנסה הפנויה של משק הבית; מכאן שהתמריץ הנובע ממערכת המיסוי הפרוגרסיבית ומתשלומי ההעברה הנמוכים להשתתפות בשוק העבודה בישראל גבוה ביחס למקובל במדינות אחרות. באופן כללי, יש במדינות ההשוואה מיתאם גבוה בין גובה תשלומי ההעברה ו-METR. (במילים אחרות: מערכת לא נדיבה של גמלאות מתואמת עם תמריצים גבוהים לעבודה.) עם זאת, אף ששכר המינימום בישראל גבוה יחסית לשכר החציוני של שכיר במשרה מלאה, הסיכוי למצוא עבודה יציבה במשרה מלאה ברמת שכר זו אינו גבוה, והציות לשכר המינימום לוקה בחסר[22]. מכאן שיש להגביר את יכולתם של מקבלי הגימלאות ובעלי כושר ההשתכרות הנמוך להשתלב בתעסוקה ולהבטיח את זכויותיהם בשוק העבודה. במסגרת זו יש לגבש מודל כלל-ארצי חלופי ל"אורות לתעסוקה", שיסייע למקבלי הבטחת הכנסה לצאת לעבודה ולהתמיד בה. נוסף על כך יש להקפיד על אכיפת חוקי העבודה, להגדיל את המענק שמקנה תוכנית מס ההכנסה השלילי, להרחיב את התוכנית לפריסה ארצית וכן להגדיל את היצע השירותים תומכי-העבודה (כשיפור הנגישות התחבורתית של מקומות העבודה וסידורים איכותיים של השגחה על ילדים)[23].

תקצוב ההשכלה הגבוהה

בחינת המבנה הארגוני של המוסדות להשכלה גבוהה ומימונם נמצאת על סדר היום הציבורי זה זמן רב. ועדת שוחט פרסמה ב-2007 את המלצותיה בכל הנוגע למבנה ההשכלה הגבוהה ותקציבה. להלן נדון במודל התקצוב שנוקטת כיום הוועדה לתכנון ותקצוב, וננתח את יתרונותיו וחסרונותיו בהשוואה לשיטות שונות המקובלות בעולם.

[22] על פי סקר הכנסות לשנים 2009-2008 כ-14 אחוזים מכלל העובדים במשרה מלאה השתכרו בתקופה זו פחות משכר המינימום.

[23] בעניין זה ראו גם OECD (2010). OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Israel.

בסיכום מוצגות המלצות מהספרות הכלכלית לשינויים בעקרונות התקצוב.

א. מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל

מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל מונה כיום 63 מוסדות (8 אוניברסיטאות, 29 מכללות ו-26 מכללות להכשרת מורים), שבהם לומדים כ-260 אלף סטודנטים, מהם כ-52 אחוזים באוניברסיטאות, כ-37 אחוזים במכללות ו-11 אחוזים במוסדות להכשרת מורים. הוועדה לתכנון ותקצוב (ות"ת) משתתפת בתקציביהם של 29 מוסדות (האוניברסיטאות ו-21 מכללות ציבוריות), ומשרד החינוך מתקצב את המכללות להכשרת מורים. התקציב הרגיל של ות"ת בשנת הלימודים תש"ע עומד על 6.8 מיליארדי ש"ח.

במערכת ההשכלה הגבוהה התחוללו בשני העשורים האחרונים שינויים רבים: (א) מספר הסטודנטים גדל פי שלושה[24] - קצב כפול מזה של גידול האוכלוסייה - עם הקמת המכללות האקדמיות, שחלקן הגדול מתוקצב על ידי המדינה; (ב) הפריסה של המכללות ברחבי המדינה הגדילה במידה ניכרת את הנגישות של ההשכלה הגבוהה, גם בפריפריה; (ג) תקציבי ההשכלה הגבוהה נשחקו ריאלית בעשור האחרון - שכר הלימוד לתואר הראשון פחת בהדרגה ב-26 אחוזים, בעקבות יישום המלצות "ועדת וינוגרד" (2001), וצומצמה השתתפות המדינה בתקציבי המוסדות. בשנים האחרונות, בעטיו של המשבר הכלכלי העולמי, פחתו גם ההכנסות העצמיות של המוסדות מתרומות.

ההוצאה הלאומית להשכלה גבוהה בישראל הולכת ויורדת, בעוד שבמדינות OECD ההוצאה יציבה או אף עולה. הירידה בישראל משקפת קיצוצים תקציבים ואת הפחתת שכר הלימוד, לצד שינוי בתמהיל הסטודנטים – גידול חד של מספר הסטודנטים לתואר ראשון במכללות, שבהן העלות לסטודנט נמוכה יותר מאשר באוניברסיטאות וניצולת הסגל האקדמי להוראה גבוהה יותר. (חברי הסגל במכללות מלמדים 12 שעות שבועיות – יותר מכפליים מאשר באוניברסיטאות.)

ירידת ההוצאה הציבורית להשכלה גבוהה באה לידי ביטוי בתקציבי המחקר: Ben-David (2008) מראה כי ההשקעה בחוקרים ובמעבדות עלתה עלייה תלולה מ-1950 עד 1973,

[24] להרחבה על התפתחות מערכת ההשכלה הגבוהה ראו דוח הוועדה לבחינת ההשכלה הגבוהה (דוח שוחט); נבון (2004).

לוח ב'-2: מספר מוסדות המחקר הטובים בעולם לפי המדינה וקבוצת הדירוג (2009)

הדירוג	המדינה/ קבוצת הדירוג	מספר המוסדות בכל קבוצה					
		1-20	21-100	101-200	201-300	301-400	401-500
1	ארצות הברית	17	38	35	22	26	14
2	אנגליה	2	9	12	10	3	4
3	יפן	1	4	4	2	8	12
4	גרמניה	-	5	9	10	12	4
5	קנדה	-	4	2	12	-	4
6	צרפת	-	3	4	7	5	4
7	אוסטרליה	-	3	3	3	4	4
8	שוויץ	-	3	3	1	-	1
9	שבדיה	-	3	1	3	2	2
10	הולנד	-	2	7	-	2	1
11	דנמרק	-	2	1	-	1	-
12	ישראל	-	1	3	-	2	1
13	נורבגיה	-	1	-	2	-	1
14	פינלנד	-	1	-	-	2	2
15	רוסיה	-	1	-	-	1	-

המקור: Shanghai Jiao Tong – Academic Ranking of World Universities (2009).

אז עברנו אפילו את ארה"ב בחלק מהמדדים; משנת 1973 ואילך ההשקעה בתשומות המחקר פוחתת: מספר חברי הסגל לאלף נפש יורד, וגילם עולה. מתחילת שנות התשעים יורד בעקביות היחס בין מספר חברי הסגל לסטודנטים. נתונים דומים מתפרסמים גם בדוחות השנתיים של המועצה להשכלה גבוהה.

ישראל דורגה בשנת 2009 במקום ה-12 על פי איכות המחקר באוניברסיטאות (לוח ב'-2), וארבע מתוך שבע אוניברסיטאות המחקר בישראל דורגו בין 200 מוסדות המחקר הטובים בעולם[25].

הדירוג הגבוה לכאורה של איכות המחקר בישראל נובע מההשקעה בעבר. הקיצוצים בתקציב ההשכלה הגבוהה והפחתת שכר הלימוד, בניגוד למגמה העולמית של העלאתו, צפויים לבוא לידי ביטוי בהורדת דירוגה של ישראל.

[25] הטיה מסוימת של המדד היא הקניית יתרון מסוים למוסדות הפועלים במדינות גדולות ובמדינות ששפתן אנגלית.

ב. תקצוב ההשכלה הגבוהה בישראל

הפעילות במוסדות המתוקצבים להשכלה גבוהה מתנהלת בשלוש מסגרות תקציב: תקציב רגיל לפעילות שוטפת בהוראה ובמחקר, תקציב לפיתוח תשתיות ותקציב לתוכניות מיוחדות, שרובו במימון חוץ (לרבות תקציבי מחקר של האוניברסיטאות). השתתפות המדינה במימון ההשכלה הגבוהה היא מקור ההכנסה העיקרי של המוסדות המתוקצבים. ההקצבה לאוניברסיטאות נקבעת לפי מודל שקבעה ות"ת בתחילת שנות התשעים (מודל התקצוב, המתואר להלן), וההקצבה למכללות - לפי מודל נפרד, המבוסס על תפוקות ההוראה בלבד.

מודל התקצוב של האוניברסיטאות נועד לממן את עיקר תשומות ההוראה והמחקר באוניברסיטאות בתקציב הרגיל. המודל מחולק לשני רכיבים עיקריים - הוראה ומחקר.

רכיב ההוראה במודל התקצוב של האוניברסיטאות נועד לשקף את תפוקות ההוראה בפועל – מספר מקבלי התארים הראשון והשני בזמן התקני. בשנת הלימודים תשס"ט (2008/9) עמד רכיב זה על 1.8 מיליארדי ש"ח. הוא נמדד

בנפרד לכל אוניברסיטה כמכפלת מספר מקבלי התארים (הראשון והשני בנפרד) בתעריף ובמקדמי היעילות[26].

רכיב המחקר במודל התקצוב של האוניברסיטאות נקבע כסכום מוחלט, המחולק באופן יחסי בין האוניברסיטאות לפי תפוקות המחקר, אשר נמדדות בחמישה תחומים: (1) חלקה של כל אוניברסיטה בסך הזכיות בקרנות תחרותיות[27] בשנתיים האחרונות - 34.6 אחוזים; (2) חלקה של כל אוניברסיטה בסך הזכיות במענקי מחקר ממקורות חיצוניים לא-תחרותיים בשנתיים האחרונות - 19.7 אחוזים; (3) מדד לחלקה של כל אוניברסיטה בפרסומים המדעיים, המשוקלל באיכותם של הפרסומים - 14.8 אחוזים; (4) מספר הדוקטורנטים בפרק הזמן התקני - 29.6 אחוזים; (5) מספר מקבלי התואר השני בזמן התקני במסלול מחקרי - 1.3 אחוזים. בשנת תשס"ט רכיב זה עמד על 1.86 מיליארדי ש"ח. גודלו של סך רכיב המחקר נקבע על ידי ות"ת לפי שיקול דעתה.

המכללות מתוקצבות במודל נפרד, המחושב באופן דומה לתקצוב ההוראה באוניברסיטאות, תוך כפיית מקדם יעילות קבוע (0.8) למרבית המכללות - ללא כל התחשבות במקדמי היעילות בפועל.

מפני השינויים הרבים במספר הסטודנטים ובהרכבם, לצד ירידה ריאלית במימון הציבורי, מודל התקצוב הקיים, המיושם מאז תחילת שנות התשעים, לוקה בחסרונות, ואלה באים לידי ביטוי באיכות המחקר וההוראה של המוסדות להשכלה.

המודל אינו מתמרץ דיו תחרות על איכות המחקר. מאחר שמחקר הוא תפוקה ספציפית לתחום, הקצאת תקציב מחקר ברמת האוניברסיטה (block grant) אינה מניעה את החוקר להביא את מחקרו למקסימום. שיטה זו מבטלת את הקשר הישיר בין התקציב שהאוניברסיטה מקבלת לבין המחקר ואיכותו.

המודל גם אינו מתמרץ שיפור באיכות ההוראה. הקצאת הכספים לפי מספר המסיימים בתוך פרק הזמן התקני, בלי להביא בחשבון את איכות ההוראה, מעודדת את המוסדות להגדיל את מספר הסטודנטים המסיימים את לימודיהם בזמן, לפעמים על חשבון רמת הלימודים.

תעריפי ההוראה נקבעו לפי התעריפים שהיו נהוגים בשתי אוניברסיטאות ב-1990. התעריפים משקפים את המצב ששרר באותן אוניברסיטאות בשנת המוצא, שלא ברור אם נכון לשמר אותו. מאז התעריפים לא נבדקו, אלא רק עודכנו בהתאם לשינויים במחירים.

המודל לא מתייחס לצורך להבטיח הוראה ומחקר נאותים בתחומי לימוד ייחודיים בעלי חשיבות לאומית (יהדות, היסטוריה של עם ישראל, ספרות עברית, לשון עברית, לשונות היהודים ועוד). וכשהאוניברסיטאות נמצאות בקשיים כספיים הן נוטות לסגור תחומי לימוד אלו, שלרוב אינם כדאיים להן מבחינה כלכלית.

המכללות מתוקצבות במודל נפרד, ללא כל התחשבות במקדמי היעילות בפועל. קביעת מקדמי יעילות קבועים ואחידים מתמרצת את המכללות להוריד את רף הדרישות כדי שהסטודנטים ישלימו את התארים בתוך פרק הזמן התקני. תופעה דומה אפשרית, כאמור, גם באוניברסיטאות.

ג. מודלים לתקצוב מערכת ההשכלה הגבוהה בעולם

בעולם נהוגים מודלים שונים למימון ההשכלה הגבוהה. הבולטים שבהם הם המודל האמריקאי והמודל האנגלי. המודל הישראלי המשמש כיום נבנה לפי הגישה ששלטה בעבר באנגליה. ההבדלים בין המודלים רבים, כפי שמפורט בהמשך. אלה נובעים מהעקרונות המנחים: המודל האנגלי מבוסס על עקרון החופש האקדמי, שלפיו התקציב הציבורי מועבר למוסד האקדמי כתקציב אחד (block grant), והאוניברסיטה מקצה את הכספים כראות עיניה. זאת בניגוד למודל האמריקאי, המאפשר למוסדות ההשכלה הגבוהה להתמחות בהוראה או במחקר באמצעות מבנה היררכי רב-רובדי: הרובד העליון מתמחה במחקר, השני בהוראה אקדמית, והתחתון בהכשרות מקצועיות. המודל הקליפורני שונה מהמודל האנגלי גם בתמריצים הכספיים: רכיב משמעותי מתקציב היחידות האקדמיות ומשכר החוקרים מתקבל מקרנות תחרותיות במטרה לעודד את

[26] מקדם היעילות הוא שיעור הסטודנטים המסיימים את לימודיהם בתוך פרק זמן התקני (full time equivalent student, FTE) לכל תחום לימוד ותואר, שהוא על פי רוב שלוש שנים בלימודי התואר הראשון ושנתיים בלימודי התואר השני.

[27] קרנות מחקר חיצוניות - פרטיות או ציבוריות - המקצות כספים למחקר בכפיפות להחלטות של ועדות שופטים, הבודקות את איכות המחקר.

איכות המחקר. חסרונו העיקרי של המודל האמריקאי ביחס לשיטות האחרות הוא עלויותיו הגבוהות יחסית.

המודל האנגלי

מערכת ההשכלה הגבוהה הציבורית באנגליה מונה 116 אוניברסיטאות ו-53 קולג'ים, שבהם לומדים כ-2.1 מיליון סטודנטים. המודל האנגלי הוא האב-טיפוס של המודל הישראלי. בדומה לישראל, תקציבי הממשלה להשכלה הגבוהה מחולקים על ידי ה- Higher Education Funding Council (HEFCE, בישראל – ות"ת) על פי מודל המביא בחשבון את תפוקות ההוראה והמחקר בכל מוסד, עם תיקון בגין איכותם, והמוסד משתמש בכספים שקיבל כראות עיניו. ברכיב ההוראה משמשים ארבעה תעריפים בלבד, לעומת 24 תעריפים במודל הישראלי.

לתקציבי המחקר באנגליה שני מקורות: ה-HEFCE מעבירה למוסדות להשכלה גבוהה תקציבים כלליים למימון תשתית המחקר ולפרויקטים ייעודיים, ומועצת המחקר (המקבילה ל"קרן הלאומית למדע" בישראל) מעבירה למוסדות תקציבים נוספים, בהתאם להערכות איכות. בשנים 2003 ו-2006 עברה מערכת ההשכלה הגבוהה האנגלית רפורמות מקיפות במטרה לשפר את איכות המחקר ולהגדיל את הנגישות של ההשכלה הגבוהה. במסגרת הרפורמה הוגדל, בתקציב המחקר, חלקן של הקרנות התחרותיות, המוקצות על ידי מועצת המחקר, כך שכיום שני שלישים מתקציבי המחקר מקורם באותן קרנות, לעומת כ-12 אחוזים בישראל. כן הוגדל חלקם של תקציבי המחקר שמחלקת ועדת התקצוב (בישראל - ות"ת) על בסיס הערכת איכות של ועדה חיצונית (peer review). לשם כך הוקמו מועצות מחקר תחומיות. לעומת זאת בישראל התקציב ניתן, כאמור, כמיצרף לאוניברסיטה, וזו מקצה אותו כראות עיניה.

במסגרת הגדלת המקורות תוך שמירה על נגישות, שכר הלימוד באנגליה אמנם הועלה במידה משמעותית, אך הוא נקבע באופן דיפרנציאלי, בהתאם להכנסות הסטודנט. במקביל הוגדל משמעותית תקציב הסיוע לסטודנטים (הלוואות ומלגות לסטודנטים מעוטי אמצעים). זאת בדומה להמלצות ועדת שוחט, שבחנה את מערך ההשכלה הגבוהה בישראל.

המודל הקליפורני

החינוך העל-תיכוני הציבורי במדינת קליפורניה נחשב למוצלח ביותר במדינות ארה"ב, והוא גם הגדול שבהן - מקיף כ-2.4 מיליוני סטודנטים. מודל ההשכלה הגבוהה בקליפורניה מבוסס על מספר עקרונות אב: (א) הבחנה פונקציונלית בין שלושה רבדים של מוסדות על-תיכוניים ציבוריים, המשלימים זה את זה ומאפשרים התמחות של המוסדות בהוראה או במחקר: אוניברסיטת קליפורניה (הרובד העליון) היא מרכז המחקר במדינה, ולה 10 קמפוסים; המכללות (הרובד האמצעי) מתמחות בהוראה לשם תארים אקדמיים, והקולג'ים הקהילתיים (הרובד התחתון של החינוך השלישוני) מתמחים בהכשרה מקצועית ובהקניית כישורים בסיסיים לשוק העבודה. (ב) תחרות בין המוסדות על תקציבי מחקר והוראה, בכל הרבדים וניידות (mobility) של סטודנטים: הסטודנטים הטובים ביותר יכולים לעבור, במהלך לימודיהם, למוסד מרובד גבוה יותר בהיררכיה, והמוסדות יכולים להעביר את הסטודנטים הפחות טובים כך שהם ייקלטו במוסד אחר באותו רובד או במוסד מרובד נמוך יותר. המוסד מחויב למצוא לסטודנט מקום לימודים חלופי. (ג) שכר לימוד דיפרנציאלי לפי רובד החינוך, הפוחת ככל שהרובד נמוך יותר. (ד) עידוד מצוינות מחקרית באמצעות יצירת קשר ישיר בין החוקרים לתקציבי המחקר.

לתקצוב שלושת הרבדים מאפיינים דומים: (א) התקצוב הוא, בדומה לישראל, באמצעות נוסחה המביאה בחשבון את תפוקות ההוראה, לפי עלותן הממוצעת, ואת תפוקות המחקר, בשקלול איכותן. (ב) התקציב מוקצה ברמת היחידה האקדמית – ולא ברמת המוסד, כנהוג בישראל – במטרה לעודד את חברי הסגל להגדיל את ההכנסות של יחידותיהם ולצמצם עלויות. (ג) המימון מקרנות המחקר התחרותיות הוא רכיב מרכזי בתקצוב המחקר, וחלק ניכר משכר החוקרים מתקבל מקרנות אלו.

השילוב של המבנה הרב-רובדי ומודל התקצוב מאפשרים למוסדות להתמחות (בהוראה או במחקר) לצד הגברת הנגישות. כך מערכת ההשכלה הגבוהה האמריקאית מציגה הישגים גבוהים על פי כל קנה מידה. עם זאת, ההישגים הגבוהים, הן במחקר והן בהוראה, כרוכים בעלויות גבוהות יחסית, המסכנות את יציבות המערכת בתקופות של קיצוצים תקציביים.

ד. סיכום

ההתרחבות המהירה של ההשכלה הגבוהה בישראל, תוצאת פתיחת המכללות והגדלת הנגישות, היא מהלך מבורך. ואולם מהלך זה, יחד עם השחיקה הריאלית במקורות, מחייבים את קובעי המדיניות להגדיל את התקציבים להשכלה הגבוהה ולהכניס שינויים מהותיים באופן הקצאתם, כדי לשפר את תפוקות ההוראה והמחקר, וכך לשמר את יתרונה היחסי של ישראל. הספרות הכלכלית בוחנת זה למעלה מעשור דרכים לתמרוץ יעיל של ההשכלה הגבוהה (Bas and Van der Ploeg, 2001; Barr, 2004; Layzell, 2007). ספרות זו מצביעה על כמה עקרונות לתקצוב יעיל של ההשכלה הגבוהה, שראוי ליישם אותם גם בישראל:

1. תקצוב המחקר: את המחקר יש לתקצב משני מקורות משלימים – האחד יממן את תשתית המחקר הבסיסי (על פי תפוקותיו), והשני ייצור זיקה ישירה בין הקצאת הכספים ליחידות האקדמיות השונות לבין היקף המחקר ואיכותו, במטרה לעודד את חברי הסגל לשפר את איכות המחקר וההוראה. זאת באמצעות הגדלה משמעותית של חלק הקרנות התחרותיות והקרן הלאומית למדע בתקצוב המחקר.

2. תקצוב ההוראה: תקצוב ההוראה צריך להיות פשוט, ועליו לשקף את העלויות האמיתיות של ההוראה ואת איכותה. עלויות ההוראה נחלקות בין הוראה פרונטלית ללימודי מעבדה. עיקר העלות נובעת מההוראה הפרונטלית, גם במקצועות המצריכים ניסויים. לכן מומלץ לתקצב את היחידות האקדמיות לפי עלות הלימוד הפרונטלית, עם תוספת ללימודי מעבדה. כן מומלץ לקשר את תקצוב ההוראה לאיכותה, באמצעות סקרים שיבדקו את ההשמות של הבוגרים בשוק העבודה פרק זמן מסוים אחרי סיום לימודיהם ובאמצעות ועדות בוחנות.

3. סדרי עדיפויות: מומלץ שמודל התקצוב ישקף את סדרי העדיפות הלאומיים, על ידי חיזוק תחומי מחקר שבהם יש לישראל יתרון יחסי (כדוגמת המדעים המדויקים) וכאלה שהם ייחודיים לעם היהודי (ספרות ולשון עברית, היסטוריה של עם ישראל ועוד).

4. תחרות: מומלץ להגדיל את התחרות בין כל המוסדות על תקציבי ות"ת. זאת באמצעות החלת מודל אחיד על האוניברסיטאות והמכללות ובאמצעות מתן אפשרות לניידות של סטודנטים בין מוסדות במהלך לימודיהם. במקביל יש לשפר את המידע הזמין למועמדים ללימודים - על איכות ההוראה והמחקר במוסדות, על השכר הממוצע של הבוגרים בהשמה הראשונה ועוד.

מקורות

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 60.

וולנסקי, ע' ונ' לימור (2006). "ההשכלה השלישונית בישראל: פרדיגמה חדשה למדיניות", מוסד שמואל נאמן בטכניון.

מדינת ישראל, "דוח הוועדה לבחינת מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל" (דוח שוחט), יולי 2007.

מדינת ישראל, "הוועדה הציבורית להורדה הדרגתית של שכר הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה ולבחינת הקלות אפשריות נוספות לסטודנטים בראשותו של נשיא בית המשפט המחוזי בת"א (בדימוס) ד"ר אליהו וינוגרד", אפריל 2001.

נבון, ג' (2004). השפעת הטרוגניות ההשכלה על השכר: עדות אמפירית מענף התעשייה, בנק ישראל,מאמר לדיון 2004.05.

Barr, N. (2004). "Higher Education Funding", *Oxford Review of Economics* 20(2), 264-283.

Bas, J. and J. Van der Ploeg (2005). A Guide to Reform of Higher Education: A European Perspective, CPER discussion paper No. 5327.

Bas, J. and J. Van der Ploeg (2001). Higher Education Reform: Getting the Incentives Right, CPB Netherlands Bureau of Economic Policy paper.

Ben-David, D. (2008). Brain Drained, CEPR Discussion Paper No. 6717.

Layzell, D. (2007). "State Higher Education Funding Models: An Assessment of Current and Emerging Approaches", *Journal of Education Finance 33(1)*, 1-19.

Liu, C. and Y. Cheng (2005). "Academic Ranking of World Universities – Methodologies and Problems, *Higher Education in Europe. 30(2)*, 128-136.

OECD (2009). Education At a Glance 2009: OECD Indicators, Organization For Economic Co-Operation and Development (OECD), Paris.

לוח אירועים
ינואר עד אפריל 2010

החודש	היום	האירוע	פירוט
	3	מזומנים תמורת גרוטאות.	המשרד להגנת הסביבה החל ביישום השלב הראשון של התוכנית לעידוד הפיכת מכוניות לגרוטאות מתכת. במסגרתו תשלם המדינה לכל אדם עבור מסירת רכב ישן וביטול רישיון הרכב. המסגרת התקציבית של תוכנית זו היא 100 מיליון שקלים.
	7	תוכנית סיוע חדשה ליצואנים.	משרד האוצר השיק תוכנית סיוע חדשה ליצואנים, אשר במסגרתה תשתתף המדינה בחלק מהסיכון שבהעמדת הערבויות הבנקאיות לעסקות יצוא, בהיקף כולל של עד 1 מיליארד שקלים.
	11	משרד התמ"ת ישתתף בעלות של בניית מודל לתוכניות עסקיות לעסקים קטנים ובינוניים.	משרד התמ"ת החליט להשתתף בעלות של בניית מודלים לתוכניות עסקיות לעסקים קטנים ובינוניים; זאת משום שבהכנת תוכנית עסקית לעסק קטן או בינוני העלות גבוהה, יחסית להיקף ההלוואה הבנקאית שהעסק זקוק לה; לפיכך החליט
	17	תוכנית הממשל האמריקאי "מס אחריות".	הממשל האמריקאי חשף תוכנית להטלת מס על 50 חברות הפיננסים הגדולות בארה"ב שנהנו מתוכניות החירום הממשלתיות במהלך המשבר הפיננסי, במטרה להחזיר את ההפסדים שספג בעקבות חילוץ המגזר הבנקאי.
	19	שינוי מדרגות מס הרכישה.	רשות המסים עדכנה את מדרגות מס הרכישה והעלתה אותן בשיעור של כ-5.7%. שווי מדרגות המס הועלה בהתאם לעליית מחירי הדירות בשנת 2009 (על פי מדד שירותי הדיור בבעלות). המשמעות היא הורדת שיעורי המס לרוכשי הדירות.
	20	ישראל ו-OECD חתמו על הסכם לשיתוף פעולה.	ישראל ו-OECD חתמו על הסכם בדבר זכויות יתר, חסינויות והקלות המוענקות לארגון. הסכם זה, המסדיר את המעמד המשפטי לפעילות הארגון בישראל, הוא תנאי לחברות בארגון ואבן דרך משמעותית בתהליך הצטרפותה של ישראל אליו.

	20	נחתמו התקנות לכניסת מפעילים וירטואליים לתחום הסלולר.	שר התקשורת חתם על תקנות המקלות על כניסת מפעילי סלולר וירטואליים לשוק - הקלות הצפויות להגביר את התחרותיות בשוק ולהוזיל תעריפים.
	24	הגבלת פעילות הבנקים בארה"ב.	נשיא ארה"ב הכריז על תוכנית להגבלת פעילות המסחר של חברות הפיננסים הגדולות בארה"ב, בניסיון לצמצם את היקף הסיכונים שהן נוטלות. חקיקה רחבת היקף תגביל את גודלם של הבנקים ותטיל עליהם סדרה של מגבלות בתחומי ההשקעות.
	25	ראש הממשלה הכריז על מדיניות הגירה חדשה.	הממשלה אישרה מדיניות בנושא מהגרי עבודה בישראל, המקשיחה את התנאים להעסקתם במטרה להפחית את מספרם. שר האוצר הציב יעד של 30 עד 50 אלף מקומות עבודה, שיתפנו במשק בתוך שנה כתוצאה מצמצום מספר המהגרים.
	25	ריבית בנק ישראל לחודש פברואר הושארה ללא שינוי - 1.25%.	
פברואר 2010	2	מחירי החשמל יורדים ב-10%.	מליאת רשות החשמל אישרה את הוזלת התעריפים בעקבות מהפכת הגז הטבעי במשק. בעוד שתעריפי החשמל לצרכנים הביתיים יוזלו מאמצע פברואר 2010 ב-9.6%, התעריף למגזר העסקי והציבורי יוזל בשיעור של 16.3%. ההוזלה בתעריפים היא בזכות שיעור עולה של השימוש בגז טבעי לייצור חשמל.
	2	סיוע לנפגעים מהעלאת גיל הפרישה.	משרד האוצר יעביר סכום של 60 מיליון שקלים בשנה לקרן לסיוע למי שנפגעו מהעלאת גיל הפרישה לגמלאות.
	9	חוק הפיקדון הורחב ויקיף גם את הבקבוקים הגדולים.	הורחב חוק הפיקדון, והוא חל מעתה גם על בקבוקי הפלסטיק הגדולים - מ-1.5 ליטר ומעלה.
	16	שוק הרכב נפתח לתחרות.	ועדת הכלכלה אישרה תיקון לצו היבוא החופשי, שלפיו יותר לייבא מכוניות באופן ישיר מסוחרי רכב הפעילים באירופה ובארה"ב, ולא רק באמצעות יבואני הרכב.
	18	הגבלת האשראי על קבוצות רכישה.	בנק ישראל הטיל על הבנקים מגבלות במתן אשראי לקבוצות רכישה, בשל הסיכון הכרוך בפעילותן.
	19	הבנק המרכזי של ארה"ב העלה את הריבית על הלוואות חירום לבנקים.	הבנק המרכזי של ארה"ב דיווח כי הוא מעלה את שיעור הריבית על הלוואות חירום לבנקים מ-0.50% ל-0.75%. זאת בעקבות השיפור בתנאי שוק הפיננסים.

	22	ריבית בנק ישראל לחודש מארס הושארה ללא שינוי - 1.25%.	
	24	סוכנות הדירוג פיץ' הורידה את דירוג הבנקים הגדולים ביוון מ- A ל-BBB.	
	25	הוגדל מספר היישובים המשתתפים ב"תוכנית ויסקונסין".	נחתם צו המרחיב את מספר היישובים המשתתפים ב"תוכנית ויסקונסין" – כך שיתווספו לטיפולה 2,800 מקבלי הבטחת הכנסה.
	25	אישור פרויקט "נתיבי ישראל".	הממשלה אישרה את פרויקט "נתיבי ישראל" לפריסה ארצית של רשת מסילות רכבת וכבישים. עלות הפרויקט 27.5 מיליארד שקלים, והוא יתפרס על פני השנים 2010 עד 2020.
מארס 2010	1	שינוי שיטת מיסוי האלכוהול.	שר האוצר חתם על צווים המסדירים את שינוי השיטה של מיסוי האלכוהול. הצו, שיחול מ-1 במארס 2010, מעלה את המס על 92% מהמשקאות החריפים.
	1	שוק ההון נפתח לזרים.	תיקון לחוק הסדרת העיסוק בייעוץ השקעות יאפשר ליועצי השקעות ולמנהלי תיקים זרים להציע את שירותיהם בישראל.
	2	ההקלות למובטלים בוטלו, בעקבות ירידת האבטלה.	בעקבות ירידת האבטלה, הוחלט לבטל את תוקף ההקלות לזכאים לדמי אבטלה, אשר עליהן הוחלט במסגרת עסקת החבילה שיזמה ההסתדרות עם האוצר והמעסיקים בעקבות המשבר.
	3	יוון מציגה תוכנית קיצוצים בשווי 4 מיליארד אירו.	ממשלת יוון, הנאבקת בגירעון ששיעורו 12.7% מתוצר המדינה, מציגה שורה של קיצוצים המיועדים לצמצום הגירעון ב-4% עד תום השנה. בין היתר מתכננת הממשלה להעלות את מס הערך המוסף ל-21%, להפחית את הטבות השכר לעובדי המגזר הציבורי, להקפיא את גובה תשלומי הפנסיות ולהעלות את המסים על מוצרי מותרות.
	14	סוכנות דירוג האשראי S&P אישרה דירוג A לישראל .	חברת הדירוג הבין לאומית S&P אישרה דירוג של A לאג"ח החדשות שהמדינה הנפיקה באירופה בהיקף של 1.5 מיליארד אירו, לפריון ב-2020.
	16	הנחות של עד 50 אלף שקלים ברכישת קרקעות בצפון.	שר הבינוי והשיכון אישר מתן תמריצים כלכליים לחיזוק יישובים בגליל ובצפון, שבמסגרתם יינתנו הנחות משמעותיות ברכישת קרקעות באזורים אלה.

	17	חוק בנק ישראל החדש עבר ברוב של 28 חברי כנסת ומתנגד אחד.	החוק החדש מגדיר בין היתר את יעדי הבנק באופן מדויק, תוך קביעת מדרג ביניהם; הוא מציין בבירור את עצמאות הבנק בקביעת כלי המדיניות ואופן יישומם לשם השגת היעדים; החוק משנה את המסגרת שבה מתקבלות ההחלטות העיקריות בבנק ישראל: אלה תתקבלנה מעתה בוועדה מוניטרית. כן קובע החוק את אופן אישורם של שינויים בשכר עובדי הבנק.
	18	אישור תוכנית לפיתוח כלכלי ביישובי המיעוטים.	הממשלה אישרה תוכנית רב-שנתית בהיקף של 778 מיליון שקלים לשנים 2010-2014 לפיתוח כלכלי ביישובי המיעוטים - במגזרים הערבי, הבדואי, הדרוזי והצ'רקסי. התוכנית תתמקד בארבעה תחומים עיקריים: פיתוח כלכלי-תעסוקתי, דיור ונדל"ן, נגישות תחבורתית, ביטחון אישי ואכיפה.
	18	אישור התקציב הדו-שנתי.	הממשלה אישרה את הצעת האוצר, שלפיה תקציב המדינה הבא, ל-2011-2012, יהיה דו-שנתי. תקציב כל אחת מהשנתיים הבאות יגדל ב-2.6%, ולא ב-1.7%, כפי שהיה נהוג עד כה. בהתאם להחלטת הממשלה, יעד הגירעון בתקציב המדינה יקטן מ-5.5% מהתוצר השנה ל-3% ב-2011, ונקבע מיתווה להפחתה מדורגת של הגירעון והחוב הממשלתי עד 2014.
	23	רפורמת הבריאות בארה"ב אושרה בקונגרס.	אושרה בארה"ב רפורמת בריאות שמטרתה להעניק כיסוי רפואי לאנשים שחברות הביטוח לא הסכימו לקבלם. כן תמנע הרפורמה מחברות הביטוח סירוב לבטח אנשים בעלי מחלות קיימות.
	28	ריבית בנק ישראל לחודש אפריל הועלתה ב-0.25 נקודת אחוז - ל-1.5%.	
אפריל 2010	9	אושרה הרפורמה בתעריפי הנמלים.	במרכז הרפורמה תמחור של שירותי הנמלי בהתבסס על עלותם והפסקה מדורגת של הסבסוד הצולב בין היצוא ליבוא. הרפורמה תיכנס לתוקף באוקטובר ותתפרס על פני עשר שנים.
	9	הריבית במרחב האירו לא שונתה, והיא עומדת על 1%.	
	9	סוכנות דירוג האשראי פיץ' הפחיתה את דירוג האשראי של יוון בשתי דרגות, ל-BBB מינוס.	

12	הלוואות חירום של 30 מיליארד אירו להצלת כלכלת יוון.	שרי האוצר של 16 מדינות גוש האירו החליטו להעמיד ליוון הלוואת חירום של 30 מיליארד אירו, כדי לאפשר לה לעמוד בהתחייבויות כספיות דחופות. ההלוואות יתפרסו על פני 3 שנים ויינתנו בריבית של 5%.
12	אישור הנחות לניצולי שואה.	הממשלה אישרה כי כ-7,000 ניצולי שואה נזקקים יקבלו הנחה משמעותית בתשלומי החשמל. נוסף על אלה יקבלו עשרות אלפי ניצולים הנחה של עד 90% ברכישת תרופות.
13	הפיקוח על הבנקים פועל להקלת המעבר של לקוחות בין הבנקים.	הפיקוח על הבנקים הקל את אופן העברת ההרשאות לחיוב כרטיס אשראי בעת מעבר לבנק חדש או בהחלפת כרטיס.
15	התפרצות הר געש באיסלנד.	הר געש שהתפרץ באיסלנד גרם לכאוס תעופתי בכל רחבי צפון אירופה. עשן סמיך שכיסה את שמי האזור הביא לביטול טיסות רבות, ופגע גם ביצוא הישראלי לאירופה.
15	המדען הראשי אישר השקעה של 17.2 מיליון שקלים בתשע חברות הזנק.	
15	משרד האוצר מאמץ את המלצות ועדת חודק במלואן.	משרד האוצר החל באימוץ מלא של המלצות ועדת חודק, אשר לפיהן מבנה הנפקות האג"ח ישונה, והן יונפקו לפי תשקיפים מחייבים שיסווגו לפי סוג החוב ויכלול תנאי מינימום.
16	בנק ישראל מצטרף להסדר האשראי של קרן המטבע הבין-לאומית.	קרן המטבע הבין-לאומית אישרה את הרחבת הסדר ה-NAB (הסדר הענקת אשראי למדינות בעת משבר), ובמסגרתה מצטרפות 13 מדינות נוספות, וביניהן ישראל. במסגרת זו התחייב בנק ישראל להעמיד לרשות קרן המטבע סכום של כ- 750 מיליון דולרים בעת הצורך.
17	הממשלה אישרה את מינויו של נגיד בנק ישראל סטנלי פישר לתקופת כהונה שנייה.	

21	ממשלת סין נוקטת צעדים בניסיון לרסן את עליית מחירי הדירות.	ממשלת סין נוקטת את הצעדים הבאים: אוסרת על הבנקים למשכנתאות במדינה להעניק הלוואות לדיור באזורים שבהם הייתה בשנה האחרונה עליית מחירים חדה בענף הנדל"ן; הממשלה מורה להעניק הלוואות לרוכשי דירות רק אם יוכח שהם מתגוררים בעיר; הוסמכו מסמיכה את הרשויות המקומיות להגביל עסקות נדל"ן לדירה אחת בלבד לכל רוכש.
26	ריבית בנק ישראל לחודש מאי 2010 הושארה ללא שינוי - 1.5%.	
27	אירופה משהה את הסיוע ליוון.	קנצלרית גרמניה מסרבת שוב להיענות לבקשה הרשמית להפעיל את תוכנית הסיוע האירופי.
27	סוכנות דירוג האשראי S&P הורידה את דירוג האשראי של פורטוגל בשתי דרגות ל A מינוס.	
28	סוכנות דירוג האשראי S&P הורידה את דירוג האשראי של ספרד מ-AA פלוס ל -AA.	
28	ועדת העבודה והרווחה החליטה שלא לחדש את התוכנית "אורות לתעסוקה" ("תכנית ויסקונסין").	בישיבת ועדת העבודה והרווחה בעניין הארכת "תוכנית ויסקונסין" הוחלט שלא לחדשה, לאחר שחברי הכנסת התנגדו להארכת רישיון התכנית.
30	יוון מקבלת את התנאים המוקדמים למתן חבילת הסיוע.	יוון הסכימה לקבל את דרישות קרן המטבע הבין-לאומית והאיחוד האירופי ולבצע קיצוצים של 24 מיליארד אירו, כתנאי מוקדם לקבלת חבילת הסיוע.